

RUKÁVCE NA SLOVÁCKU I. PŘÍSPĚVEK K TYPOLOGII ŽENSKÝCH ODĚVNÍCH SOUČÁSTEK NA SLOVÁCKU. NA PŘÍKLADU SBÍRKY SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Marta Kondrová, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti*

Vy chlapani nevíte, proč za mnú chodíte,
a já mám laskavec, u samých rukávec.¹

Rukávce patří k základním součástem ženského kroje. Vyznačují se nabíranými rukávy a v českém prostředí bývají označovány také termínem košilka. V předkládané studii jsme se zaměřili na stříhové a typologické odlišnosti této krojové součástky, která tvoří jeden z výrazných rozlišovacích znaků regionálního typu oděvu. Geograficky zůstaneme na území Slovácka a jeho přechodných oblastí luhačovického Zálesí i hanáckého Slovácka v intencích krojových typů, jak je charakterizoval Josef Klvaňa v *Moravském Slovensku*.²

Název rukávce je užíván na celém území Slovácka a upozorňuje na nejviditelnější část plátěné košilky – různé tvarované, obvykle nabírané rukávy. Ve většině lokalit jsou rukávce šity z plátna rozdílné kvality. Pro sváteční oděv se používalo plátno bavlněné, šifonové, nebo i jemný batist, organtýn, mol. Všední součástky byly šité z plátna hrubého lněného, nebo i konopného.

Kromě dochovaných součástí v muzejních sbírkách nelze při charakterizování podoby rukávců a jejich vývoje opomenout ikonografické doklady především z první poloviny 19. století. V albu Vincence Georga Kiningera poprvé vydaného snad v roce 1802 se nachází kolorovaný mědiryt vyobrazující obyvatelku moravské nížiny v živůtku s široce rozevřenými, pravděpodobně do špice tvarovanými přednicemi staženými k sobě šněrováním. Pod touto vestičkou připomínající stříhem hornácké kabátky se uplatnily plátěné rukávce s našaseným úzkým límečkem a s dlouhými, mírně měchovitými rukávy zřasenými u zápěstí do menšího kanýru s naznačenou výšivkou. V tomto směru nelze opomenout soubor kvašů datovaný rokem 1814. Pokud se týká Slovácka, dotkl se tento jedinečný obrazový doklad jeho území pouze okrajově. Navíc většina obrázků zachycuje ženy v zimní variantě oděvu s kožichem, kabátkem nebo *mentýkem*, rukávce ukazují pouze obrázek

Obyvatelka moravské nížiny v letním oděvu. Vincenz Georg Kininger, 1802, mědiryt, kolorovaný papír. In: de Molleville, Bertrand. *The Costume Hereditary States of the House of Austria*. London, 1804. Převzato z: Křížová, Alena a Šimša, Martin. *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I*. Ikonografické prameny do roku 1850. Strážnice, 2012, s. 122, č. 86.

Břeclavanky v obřadním kroji s uvázanou šatkou a ženy z Luhačovicka.³ Zde jsou patrné menší řasnaté rukávce přepásané modrou vzorovanou tkanicí. Velmi pravděpodobně jsou rukávy našaseny a do této tkanice pevně všity tak, aby *kadrle* (kanýry), zakončující oba rukávy, byly stejnoměrně zřaseny. Na koncích kadrlí je naznačena výšivka či pravděpodobněji vzdušná úzká krajka. Rukávce doplňuje obdélníkový černě vyšitý límec.

Mezi ikonografickými doklady pro oblast Uherskohradištska obsazuje zajímavé místo střelecký terč malovaný pro městskou střelnici v Uherském Hradišti na konci 18. století. Terč ze sbírek Slováckého muzea s inventárním číslem H 2320 vyobrazuje dvě dívky v kroji nesoucí hrozen. Martin Šimša a Alena Křížová považují oděv dívek za příbuzný k panství napajedelskému v konfrontaci s kvašem z roku 1814 (č. 103 a 104.).⁴ Pravděpodobněji však vyobrazený oděv inklinuje ke kroji buchlovického nesoucímu znatelné stopy ovlivnění zámeckou módou i podhorskou oblastí Chřibů s vazbou na západní typ kroje.⁵ K této domněnce vede mimo jiné kulatý výstřih vestiček i dobře patrné rukávce s kanýrem kolem krku a malými rukávy rukávců. Ty jsou zakončeny nepřilíš bohatou kadrlí a podvázané jsou těsně nad loktem. Při srovnání s obrazovými doklady buchlovického kroje z konce 19. a počátku 20. století, především z díla Karla Žádníka, je možné vypořádat jistou míru podobnosti.⁶

Známým a velmi věrným obrazovým dokladem jsou kolorované litografie Wilhelma Horna z roku 1836, které pro naše bádání obsahují několik vyobrazení žen ze Slovácka, kde je dobře patrné oblečení rukávců. Především se jedná o zachycení svobodného a také manželského páru z břevlavského panství (v chorvatském kroji), svobodného páru z drnholeckého panství, svobodného a manželského páru z milotického panství a stejnou situaci z panství bzeneckého s konkrétním určením lokality na městečko Vracov, které tvoří samostatný krojový ostrůvek.

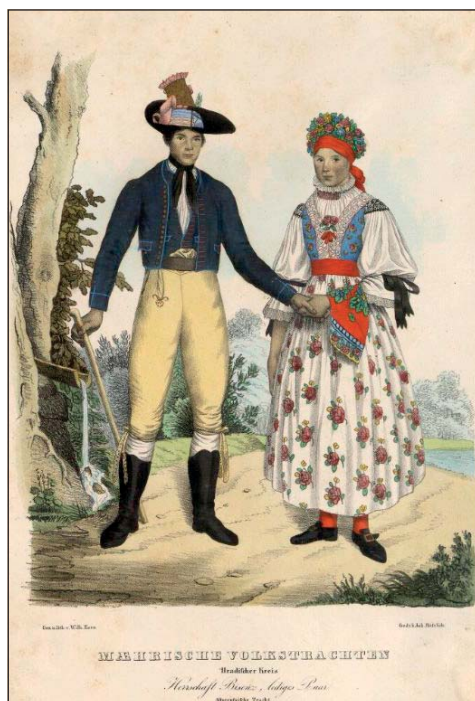
Ve výčtu nelze opomenout litografie, respektive malířské předlohy litografií z díla Františka Kalivody vydané v albu *Österreichs National-Trachten* (Wien, F. Paterno 1854) a v menším albu *Aus dem Volksleben in Mähren und Schlesien* (Olmütz 1860). Zde na jednom listu v rámci devíti žánrových obrázků vedle vyobrazení Hanáků a Valachů zaujme kresba nazvaná *Slováci a lid od Brna*, kde je zachycena žena a mládenec z Podluží. Dívka má oblečeny rukávce s malými rukávy a kolem krku krajkové okruží. Zde se však můžeme zamyslet nad autorovou přesností ve vyobrazení oděvu. S okružím u podlužáckých rukávců jsme se

Slovačky na řece Moravě/Břeclavanky. Publikováno podle: Ludvíková, Miroslava. Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814. Brno, 2000. Katalog č. 113, s. 164.

Dívky nesoucí hrozen. Detail ze střeleckého terče. Autor neznámý, 1767, olej, dřevo. Sbirka Slováckého muzea v Uherském Hradišti (dále Sbirka SM UH), inv. č. H 2320. Převzato z: Křížová, Alena a Šimša, Martin. Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I. Ikonografické prameny do roku 1850. Strážnice, 2012, s. 161, č. 132.

Svobodný pár z bzeneckého panství. Wilhelm Horn, kolorovaná litografie, 1836. Kroj z Vracova.

Veruna Čudová z Bílovic. Josef Mánes, 1854.

nesetkali u žádného z jiných autorů staršího ani mladšího období. Kalivoda používal stejné krojové typy ve svých dílech opakovaně, jak to dokládá Alena Jeřábková na konfrontaci s jednotlivými vyobrazeními z alba *Österreich national Trachten*. Nepřesnosti ve vyobrazeních některých krojových součástí lze nalézt i v několika dalších případech. Také motiv Podlužáčky s krajkovým okružím na rukávcích se tak opakuje v Kalivodových vyobrazeních z uvedeného alba (*Kroje od Lednice a Břeclavi*).⁷

Vedle studií Josefa Mánesa, který po roce 1848 působil v Bílovicích u Uherského Hradiště, jsou pro lidový oděv na Uherskohradištsku cenným dokladem také kresby a později fotografie Josefa Šímy z osmdesátých let 19. století. Josef Mánes zachytil věrohodně postavy Veruny Čudové, Babuše Čudové i Janka Postavy z Bílovic. Kresby jsou datované rokem 1854 a v případě Veruny Čudové jsou dobře patrné rukávce s krátkými kadrlemi a poměrně malými rukávkami, které se v následujících desetiletích objemově značně zvětšily. Polopostavy dívek a žen zachycených Josefem Šímou v roce 1886 ve Starém Městě a Tupesích ukazují posun ve vývoji rukávců – zvětšení objemu, prodloužení plátěného volánu kadrle a celkový rozvoj zdobnosti. Josef Šíma zachytil podobnými studii také kroje z Ostrož-

Slováci a lid od Brna. František Kalivoda. Aus dem Volksleben in Mähren und Schlesien. Olmütz, 1860. Vpravo mládenec a dívka v podlužáckém kroji.

ské Nové Vsi, Kunovic, Buchlovic, Uherského Ostrohu-Kvačic, Hradčovic, Dolního Němčí i Dubňan a Lanžhota.⁸

Josef Šíma spolu s Josefem Klvaňou a Janem Koulou⁹ se již v osmdesátých letech 19. století stali prvními fotografickými dokumentátory lidového oděvu nejen na jihovýchodní Moravě, ale také na západním Slovensku. Zejména snímky Josefa Klvani tvoří nesmírně důležitý pramen pro poznání podoby a vývoje lidového oděvu na Slovácku. Jeho zájem o кроj byl dlouhodobý a soustavný. Studie¹⁰ i zásadní kapitola s rozdělením a popisem кроjů v monografii *Moravské Slovensko*¹¹ je základním odrazovým můstkem každého odborníka i laika zájímajícího se o lidový oděv v tomto regionu.

Z hlediska dokumentační hodnoty vedle stále se rozvíjející národopisné fotografie nelze opomenout dílo Jože Uprky a jeho četné studie i velké kompozice, které zachytily velmi věrně кроj jihovýchodní Moravy na konci 19. století. Zejména jeho práce *Vázání šátek* a *Slovácké čepce* vydané ve spolupráci s Františkem Kretzem.¹²

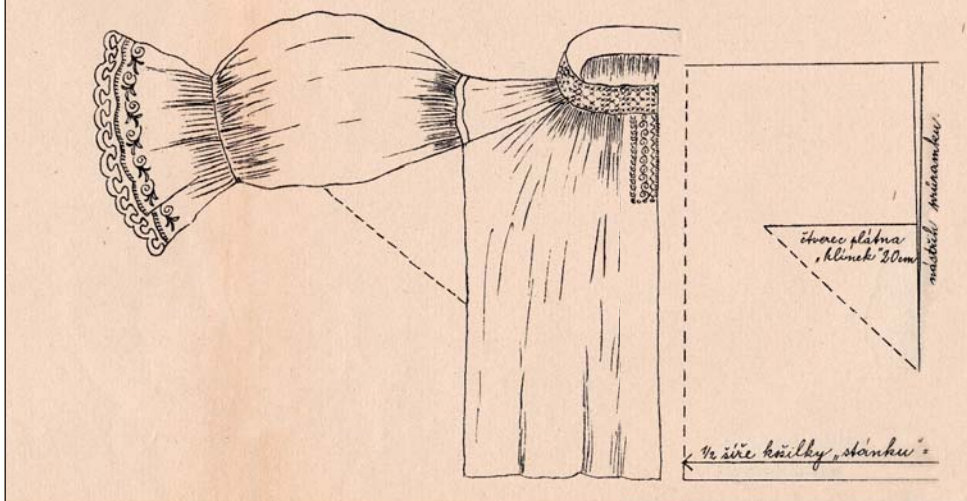
Osobnost Josefa Klvani pro vývoj bádání a poznání кроje již byla vzpomenua, avšak on, stejně jako většina dalších badatelů, se při zájmu o кроj soustředil na jeho popis. Hlubší dokumentace, analýza a srovnávací i historický přístup ke studiu lidového oděvu byl až záležitostí první poloviny 20. století. Na osobnost Drahomíry Stránské v tomto ohledu navázala v četných studiích Alena Jeřábková nebo Jiřina Langhammerová a především Miroslava Ludvíková.

Již v posledních desetiletích 19. století se začaly sporadicky zaměřovat některé osobnosti na pořízení dokumentace „národních“ кроjů včetně rozkreslení výzdoby nebo vytvoření stříhu konkrétní součástky. Na Moravě nelze opomenout snahy brněnského ženského vzdělávacího spolku Vesna, založeného v roce 1870, kde se dívky učily nejen vyšívát, ale také dle návodu šít celý кроj.¹³ Ve dvacátých letech 20. století členka národopisného odboru Vesny Antonie Kafková Macků vydala tiskem několik sešitů s návodem na vyšívání a zhotovení кроjů.¹⁴

Ke stejnému okruhu snah patří i dílo známé členky Olomoucké družiny Vlasty Havelkové, která v díle *Lidové кроje československé*¹⁵ nejen publikuje popis vybraných českých, moravských a slovenských кроjů, ale u konkrétních кроjových součástí v příloze podává stříh, podle kterého je možné součástku zhotovit a dle rozkresu výšivky ji také ozdobit. V publikaci Vlasty Havelkové jsou stříhově obsaženy ze slováckých кроjů (jihokyjovský – milotský, vracovský, lanžhotský, velecký, uherskohradištský) pouze kordulky. Zejména v období, kdy si ženy z městského prostředí pořizovaly кроj jako demonstrativní výraz národního uvědomění, byly tyto návody velmi oblíbené. Nejčastěji se tak z кроjů na Moravě publikovaly a využívaly кроj kyjovský (jihokyjovský), uherskohradištský i uherskoostrožský. Počátek stereotypu užití kyjovského кроje jako кроje „národního“ lze hledat již v šedesátých letech 19. století.

Viktora Tománkova. Svobodná. Tupesy, 17. 9. 1886. Josef Šíma. Akvarel a kresba tužkou. Sbíрка Moravského zemského muzea.

Část nákresu kyjovských rukávčů publikovaná jako příloha k sešitu Podlipský, Čeněk. Kyjovský кроj slovem i obrazem. Praha, 1945.

Druhá vlna *svérázu* v období první republiky znamenala nejen opětovnou práci s výšivkou a jejím ornamentem obecně, ale také oblékání krojů při oslavách výročí a státních i církevních svátcích a jejich pořizování přímo v terénu nebo snahy o vlastní zhotovení součástek. Tomu odpovídaly také pokusy o dokumentaci a publikování detailních popisů jednotlivých krojů a jejich součástí včetně stříhů a návodů k jejich ušití objevující se především od dvacátých let 20. století. Práce národopisného odboru Vesny již byla vzpomenuata. Z dalších snah lze uvést mimo jiné práci Olgy Stránské Absolonové, která ve třech sešitech pod názvem *Národní kroje* vydala v letech 1919–1921 popisy, návody na ušití a stříhy krojových součástí devíti krojů z Čech, Moravy a Slovenska. Pro oblast Slovácka je z tohoto hlediska zajímavý první a třetí díl, kde jsou zpracovány kroje uherskohradištský¹⁶ a hrozenkovský – kopaničářský.¹⁷ V prvním svazku je podle Klvaňova členění krojů popsán кроj ze skupiny krojů uherskohradištských, avšak krojový okresek veselský. Stříh na rukávce na rozdíl od kordulky však bohužel součástí přílohy není.

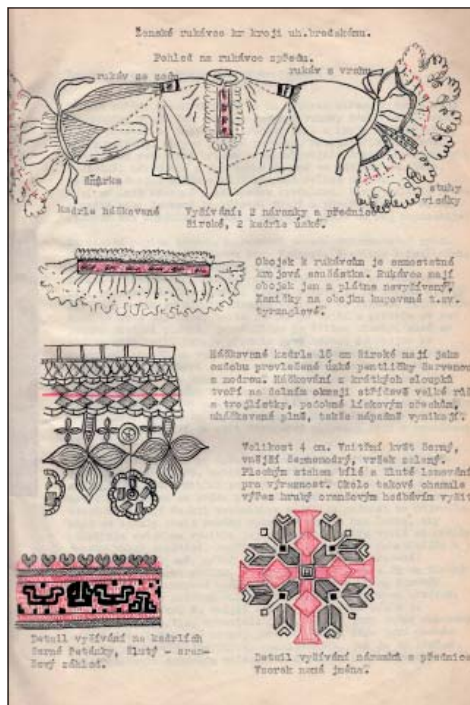
V období první republiky i v protektorátu se návody k šití krojů objevily dokonce v některých módních časopisech. Např. zvláštní číslo časopisu *Vkus (módní list elegantních žen vycházející v letech 1934–1944)* s podtitulem *Národní kroje* (1943). Jednalo se o práci Marie Marečkové s využitím osmi výrazných typů kroje z Čech a Moravy. V roce skončení druhé světové války vyšel sešit *Kyjovský кроj slovem i obrazem* od Čeňka Podlipského, kde vedle popisu (A. Hudcové z Mistrína) a rozkreslení výšivek byly vloženy i zpracované stříhy. Tentokrát byly detailně rozpracovány všechny součástky ženského kroje včetně rukávčů.¹⁸

Prakticky i teoreticky se touto problematikou zabývala v první polovině 20. století etnografka Blažena Šotková. Přestože se zaměřila hlavně na oděv v Čechách, patří její přístup s detailním rozbořením konstrukce a publikování stříhu krojových součástek k zásadnímu počínání. Již ve čtyřicátých letech vyšly tiskem její návody k šití kroje.¹⁹ Na ně navázala v padesátých letech, kdy v osmi dílech v letech 1951–1952 publikovala práci *Naše lidové kroje, jejich*

vzory, stříhy a zpracování.²⁰ Text nikoli bez dobově zabarveného ideologického nádechu však nepostrádá faktografickou hodnotu. S pečlivou přesností je každý díl koncipován podle shodného schématu, které zahrnuje po úvodním popisu konkrétního regionálního typu kroje nákres se stříhovými díly a popis při šití konkrétních krojových součástí. Rukávce, nebo v českém prostředí košilky, jsou vždy vyobrazeny z poloviny jako rozložený stříh a z poloviny jako hotová krojová součástka. V teoretické rovině publikovala stať poukazující na potřebu kromě estetické stránky lidového oděvu sledovat techniku šití a stříhovou konstrukci.²¹

Vrcholem v tomto ohledu byly snahy o krojovou dokumentaci pořizovanou pro Ústředí lidové umělecké výroby (ÚLUV) a především pro potřeby jeho součásti zaměřené na obnovu a šití krojů – družstva Slovač v Uherském Hradišti. Ta vznikala pod vedením Vladimíra Červinky na počátku padesátých let 20. století.²² Vázané svazky krojové dokumentace pro regionální typy krojů ze Slovácka obsahovaly nejen teoretický úvod, zařazení kroje do širších regionálních souvislostí, ale také odhad dosud v terénu používaných a existujících krojových součástí. Následoval popis jednotlivých krojových součástí, velmi často doprovázený fotografiemi, nákresem a v některých případech také rozkresem stříhu. Cennou a nedílnou součástí byly vzorníky látek a galanterního zboží (prýmky, stuhu, krajky) používané k výrobě. Samostatné stříhy krojových součástí byly uloženy na krojovém oddělení Slovače. Pro oblast Slovácka byly zpracovány kroje podlužácký, jihokyjovský, severokyjovský, vracovský, rohatecký, buchlovský, uherskohradištský, kunovský, vlčnovský, hornácký, uherskobrodský, luhačovsko-pozlovský, hradčovský, nivnický a kopaničářský. Dokumentace byly vázány v červených deskách a některé byly rozděleny do dvou i tří svazků, takže pravděpodobný počet svazků je 27. V různém stupni rozpracování existovaly tyto dokumentace nekompletně v závěsných šanonech také pro další kroje (např. mutěnicko-hovoranský, brumovický ad.).

Na Uherskobrodsku je dosud ne zcela vytěženým pramenem krojová dokumentace Josefa Beneše, etnografa a muzeologa, který na počátku padesátých let působil jako ředitel uherskobrodského muzea Jana Amose Komenského. V samostatných svazcích uložených do současnosti v knihovně Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě zpracoval detailně dokumentace kroje uherskobrodského, vlčnovského, nivnického, hradčovského, březovského, bánovského, straňanského a kopaničářského²³. Kromě popisu, rozboru kroje po stránce estetické, etnografické i historické doprovázejí dokumentace Josefa Beneše obrovské množství fotografií, nákresů, v některých případech i stříhových rozkresů a informací o existenci krojových součástí v muzejních sbírkách na Moravě i v Čechách a nechybí ani v tehdejší době aktuální seznam lokálních výrobců a krejčí.

Nákres rukávců k uherskobrodskému kroji. Beneš, Josef. Dokumentace brodského kroje. Rukopis 1951. Nákres i text Josef Beneš.

Z hlediska střihu a srovnání rozšíření jednotlivých typů rukávců se této problematice věnovaly především Miroslava Ludvíková, Jiřina Langhammerová a Alena Jeřábková, z jejichž zjištění vycházíme také v této studii. Miroslava Ludvíková rozlišila stříhové konstrukce rukávců na typ pončo, z přehnutého kusu plátna bez ramenního švu a příramkový stříh, založený na principu ovíjení látky kolem těla, s podtypem raglánových rukávců.²⁴ Typ pončo s vystřiženým otvorem pro převlečení přes hlavu byl rozšířen v Čechách, zde obvykle pod názvem *košilka*, a na západní a střední Moravě. Na Slovácku, Hané, Valašsku a dále směrem na Těšínsko se oblékají rukávce druhého typu se základním příramkovým a od něj odvozeným raglánovým stříhem. Miroslava Ludvíková jej nachází i v západní části Čech na Chodsku, Doudlebsku a v okolí Stříbra.²⁵

Jiřina Langhammerová považuje za stříhové starobylé plátěné součástky rukávce z oblasti moravsko-slovenského pomezí jihovýchodní Moravy.²⁶ Součástky tzv. karpatského stylu podle ní zachovávají původní pravoúhlé stříhové konstrukce.

Blíže se problematice rukávců a jejich střihu jako určujícího prvku pro stanovení hranice mezi Slovákem a Valaškem a vzájemnému prolínání obou oděvních soustav věnovala ve své studii Alena Jeřábková.²⁷ Vedle příramkových rukávců s rukávy tvořenými z pravoúhlých částí popsala na Luhačovicku s přesahem na Valašskokloboucko a Brumovsko rukávce s vloženým protáhlým trojúhelníkovým klínem v podpaží a střiženým rukávem zužujícím se směrem k zápěstí.

Obecně lze říci, že pro plátěné součástky lidového oděvu je společným jmenovatelem jednoduchá stříhová konstrukce, která využívala sešívání pravoúhlých, případně trojúhelníkových nebo mírně vykrojených dílů. Pravoúhlé díly se obvykle z plátna trhaly, takže o stříhu v pravém slova smyslu můžeme hovořit až v případě součástek ze sukna či hedvábných látek – vesty, kabátky ad. Některé stříhy rukávů se pouze doupravily nůžkami, lze však vysledovat výjimky, například ve starší vrstvě luhačovických rukávců nebo v Kunovicích či na starším typu rukávců ve Vlčnově a na Strážnicku, kde jsou rukávy dostřiženy z lichoběžníkových a trojúhelníkových dílů. Pro další práci s materiálem jsme využili především detailní analýzu sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti, které vlastní jednu z nejobsáhlejších a nejucelenějších sbírek textilu zahrnující součásti lidového oděvu z celé národopisné oblasti Slovácka pocházející z let 1820–1975. Analýzu pak doplňují součástky studované v Moravském zemském muzeu v Brně, které disponuje ještě starší vrstvou lidového oděvu.

Při práci se sbírkovým fondem, který ve Slováckém muzeu obsahuje 473 kusů ženských rukávců a 59 dětských, byla rozhodující stříhová konstrukce. V tomto ohledu tedy ustupuje do pozadí výšivka jako mnohdy nedílná součást rukávců, která však v případě muzejních sbírek může pomoci nejen lokalizovat předmět, ale také jej časově zařadit. Stejně tak se ukázalo, že forma, kterou rukávce v průběhu svého vývoje měnily, neměla zásadní vliv na stříh. Měnily se detaily, jako množství látky v rukávu, díky kterému bylo možné rukávy tvarovat, vrapit, vypávat a upravovat do podoby odrážející místní vkus, se zřejmou snahou odlišit se od svého okolí.

Rukávce na Slovácku patří dle používané klasifikace střihu do skupiny příramkových rukávců s podtypem či přesněji samostatným typem rukávců raglánových postrádajících charakteristický obdélník, *příramek*, spojující rukáv a límeček krojové součástky. Dalším kritériem pro klasifikaci je tvar/stříh rukávu, který může být důsledně šitý z pravoúhlých dílů nebo také střižený z kosodélníkových a trojúhelníkových částí. Podružnými ukazateli, které rozměňují krojové součástky na jednotlivé regionální typy, jsou délka rukávu, jeho zakončení do tunýlku nebo pevného pásku a pokračování příšitým kanýrem zvaným *kadrle*

nebo *tacle*. Stranou nezůstává ani zapínání rukávců a tvar límečku i délka *stánku* rukávců. V závislosti na těchto ukazatelích a s rozlišením střihů můžeme rukávce na Slovácku rozdělit do několika skupin a samostatných typů.

RUKÁVCE PŘÍRAMKOVÉ

1. s rukávem z obdélníkového pásu

a/ Typ se zřaseným příramkem

typ hornácký (kroj hornácký)

b/ Typ s rukávem zřaseným do manžety

typ kopaničářský (kroj kopaničářský)

typ podhorský (kroj bánovský, březovský, straňanský, nivnický)

typ dolňácký (kroj vlčnovský, uherskobrodský, hradčovický, uherskohradištský, uherskoos-trožský, veselský)

typ severokyjovský (kroj severokyjovský)

c/ Typ s rukávem zřaseným šňůrkou

typ záleský – *dutky* (kroj luhačovicko-pozlovický po roce 1870)

typ buchlovický (kroj buchlovický)

d/ Typ se stánkem i rukávy zřasenými šňůrkou

typ hanákoslovácký (kroj hanákoslovácký severní, hanákoslovácký jižní)

e/ Typ s nezřaseným krátkým rukávem

typ záleský – *plytké* rukávce (kroj luhačovicko-pozlovický)

2. s rukávem tvarovaným

typ záleský (kroj luhačovicko-pozlovický cca do roku 1870)

typ kunovický (kroj kunovický; staré součástky kroje vlčnovského a uherskohradištského – *natahačky*)

typ strážnický (kroj strážnický)

RUKÁVCE RAGLÁNOVÉ

1. s rukávem z obdélníkového pásu

a/ Typ s rukávem zřaseným do manžety

typ jihokyjovský (kroj jihokyjovský, starší vrstva rukávců z Podluží)

b/ Typ s rukávem zřaseným šňůrkou

typ podlužácký I (kroj podlužácký, mutěnicko-hovoranský, rohatecký)

c/ Typ se stánkem i rukávy zřasenými šňůrkou

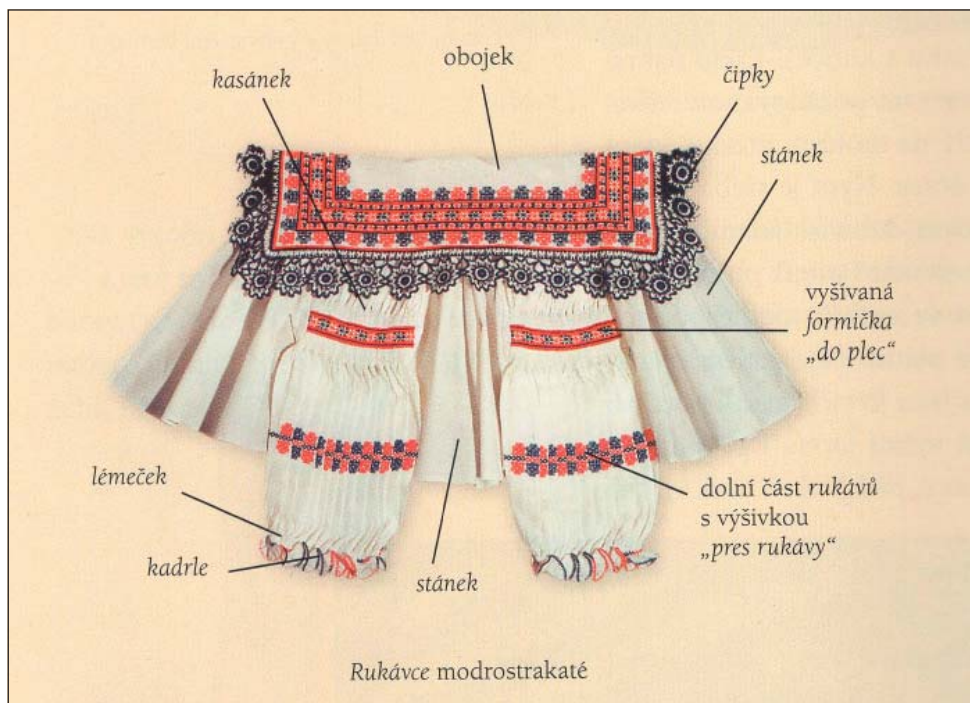
typ podlužácký II (kroj podlužácký)

d/ Typ s nezřaseným krátkým rukávem

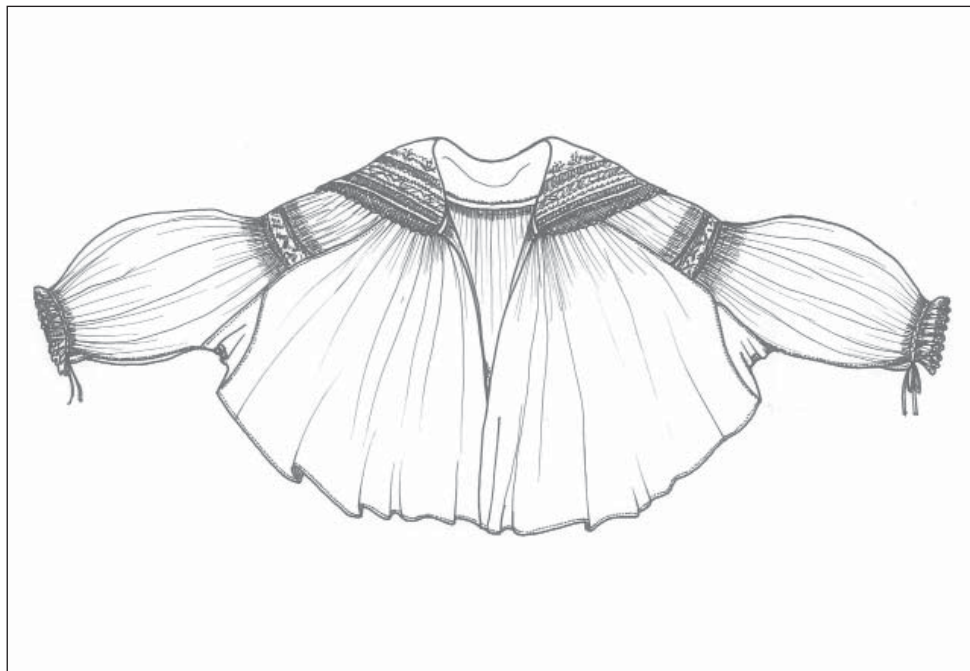
typ podlužácký III (kroj podlužácký – spodní rukávce)

2. s rukávem tvarovaným

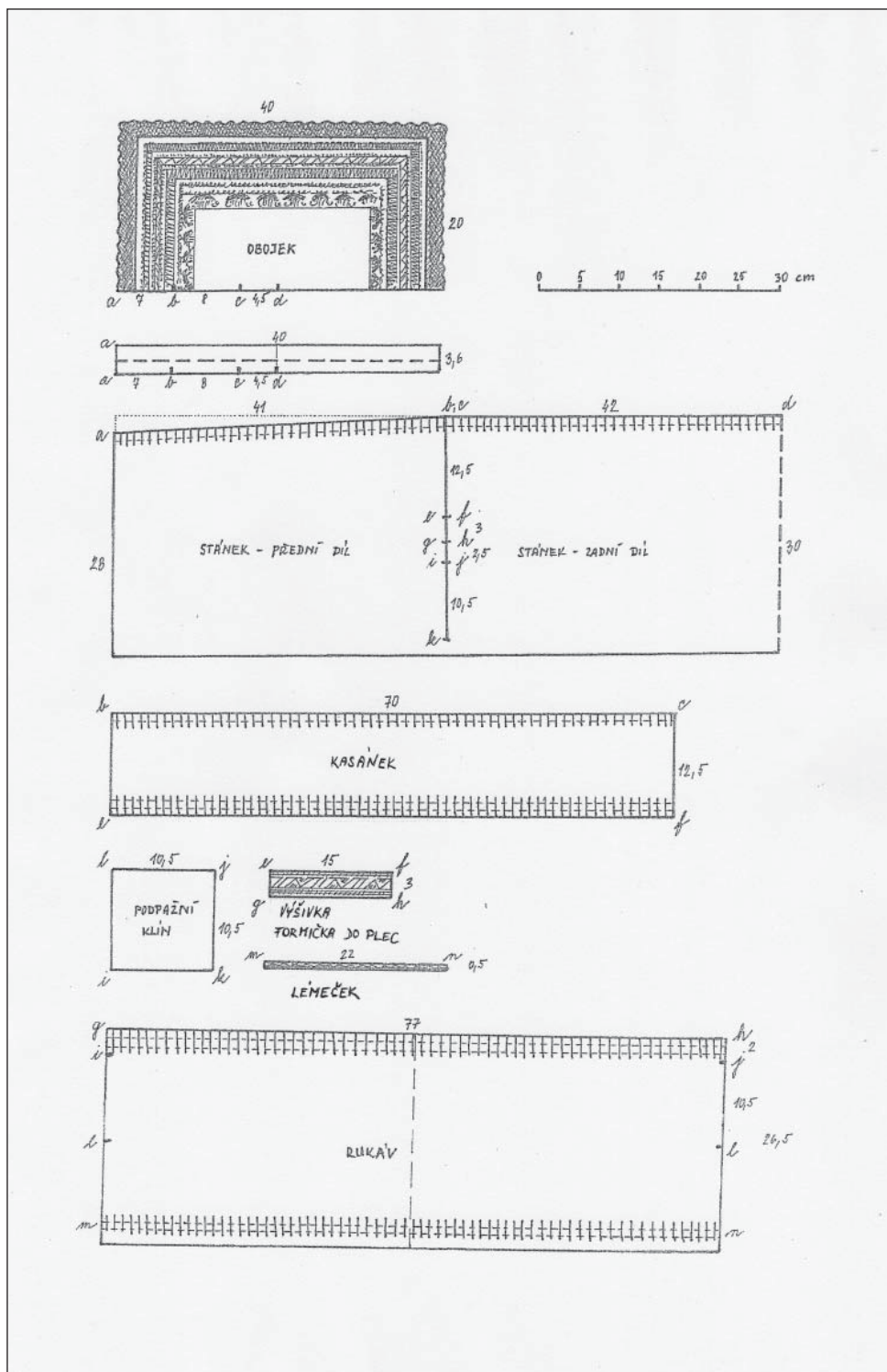
typ strážnický (kroj strážnický)

Názvy částí hornáckých rukávců. Převzato z Častová, Věra, Galečková, Renáta a Petříková, Magdalena. Kroje hornácké obce Velká nad Veličkou. Velká nad Veličkou, 2008, s. 7.

Hornácké rukávce. Sbirka Moravského zemského muzea (dále Sbirka MZM), inv. č. TEX 6089. Kresba L. Dufková, 2018.

Hornácké rukávce – stih. Sbirka MZM, inv. č. TEX 6089. Kresba L. Dufková, 2018.

rukávce přirámkové s rukávem z obdélníkového pásu

Typ se zřaseným přirámkem

Typ hornácký

Rukávce na Hornácku tvoří samostatnou skupinu. Všechny díly střihu hornáckých rukávců jsou pravoúhlé a dá se předpokládat, že se skutečně trhaly ze štůčku plátna. Přední díl stánku je v horní části, kde je nabírán do obojku, lehce sestřižen a zkosen, aby u krku rukávce lépe seděly. Rukávce mají velmi krátký stánek, sahající lehce pod prsa, takže se v krojovém ustrojení uplatnil ozdobně vytkávaný pás *rubáče*. Pohyb usnadňovaly vložené čtvercové podpažní klíny, které jsou pro přirámkové rukávce typické od Hornácka přes moravské Kopanice, Uherskobrodsko, Dolňácko (uherskohradištské i kyjovské) až po Podluží. Přirámek tvořící přechod mezi rukávem navrapeným z obdélníkového pruhu plátna a úzkým límečkem, k němuž je přišit výrazný obdélníkový obojek zdobený výšivkou, je tvořen dlouhým pruhem plátna, který je jen nepatrně kratší než délka rukávu. Tento přirámek zvaný na Hornácku *kasánek* se při šití rukávců navrapí a spojí s našaseným rukávem obdélníkovou výšivkou zvanou *formička do plec*. Tento přirámek je také nejmarkantnějším rozdílem ve střihu odlišujícím hornácké od dalších typů přirámkových rukávců.

Rukávek, který není delší než třicet centimetrů, je v dolní části zřasen cca o dva centimetry nad koncem a vsazen do manžety, *lémečku*, zakončené přesahující šňůrkou, která slouží k podvázání rukávců těsně nad loktem. Barevně obsmykovaný okraj tvoří malou typickou kadrilku. Plocha rukávců se v průběhu třicátých a čtyřicátých let 20. století začala zdobit vyšitím přes rukávy a sežehlováním tak, aby výšivka tvořila větší ostré sklady. Rukávce se pro všední použití šily z konopného plátna s výšivkou provedenou reznou nití, sváteční z běleného bavlněného plátna se zdobily barevnou výšivkou, buď v jedné barvě (bílé, žluté, oranžové), ve dvoubarevné kombinaci (černobílé nebo žlutočerné či žlutomodré) nebo s kombinací většího počtu barev. Posledně jmenované výšivky kombinují na *formičce do plec*, výšivce přes rukávy a obojku tvořícím nejdobnější část rukávců barvy červenou, žlutou a bílou doplněnou o černou nebo modrou základní barvu. Podle toho se rukávcům říká *modrostrakaté* nebo *černostrakaté*. Na těchto rukávcích se uplatňuje jako olemování obojku háčkovaná krajka *čipky*, která nahradila starší paličkovanou nebo továrně vyráběnou krajku rezné barvy. Nejstarší *sýkornové* čipky se vyráběly z kopřivové příze, jemnější bavlněné byly proplétány jednobarevným hedvábím.²⁸

V okrajových obcích Hornácka v Lipově a Louce, kde se projevil vliv veselského kroje, se obdélníkové obojky začaly lemovat tylovou krajkou mírně seskládanou do záhybů a vyztuženou škrobem a rukávy se dokonce skládaly do jemných záhybů připomínajících vrapení veselských a ostrožských rukávců. Rukávce zvané *duté* nebo *dudečkové* se nosily od první třetiny 20. století k nejsvátečnějším příležitostem a vzhledem k jemnému vrapení neměly na ploše rukávů výšivku.²⁹ Pro docílení kulatého tvaru se rukávky vycpávaly.³⁰ Vycpávky z tvrdého papíru se objevily někdy před polovinou 20. století.

Rukávce se zapínaly pouze na knoflíček a nitěné poutko u krku a přednice se přes sebe jen volně překládaly. K úzkému límečku, do kterého jsou pevně vsazeny zřasené součásti stánků i kasánek, se přišival napevno obdélníkový vyšívání obojek. Pro zjednodušení údržby se obojek v některých případech také přikládal samostatně. V létě k práci se nosily rukávce bez kordulky. Ke svátečnímu kroji však dívky a ženy vždy oblékaly bílou soukennou kordulku nebo *kabátek* s ostře vyběhajícími špicemi předních dílů.

Zásadní odchylky ve střihu se při analýze ve sbírce Slováckého muzea, která obsahuje 88 rukávců z území Hornácka, neprokázaly.

b/ Typ s rukávem zřaseným do manžety

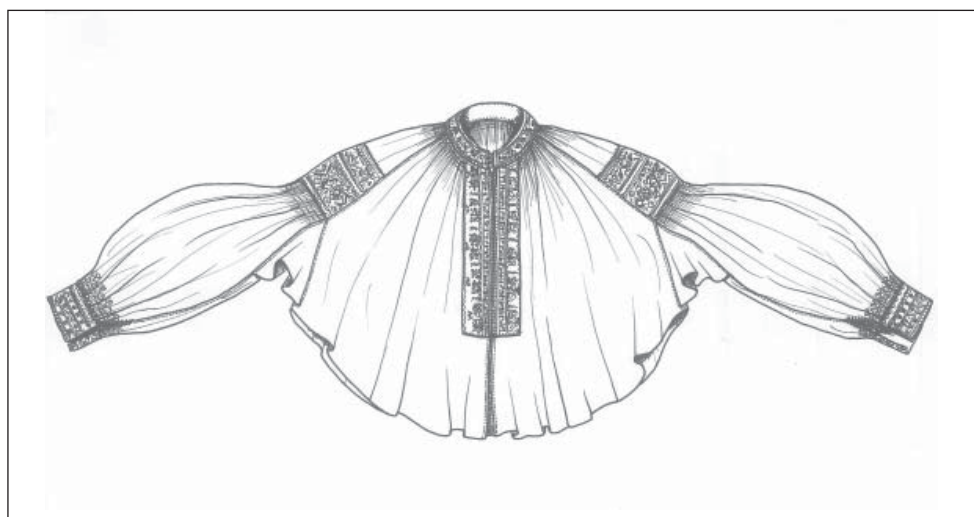
Typ kopaničářský

V obcích na moravsko-slovenském pomezí, kde se obléká kroj kopaničářský neboli *kopanický*, jak jej sami obyvatelé Starého Hrozenkova, Vyškovce, Vápenic a Žitkovce nazývají, nosily ženy a dívky rukávce příramkového střihu s mírně nařaseným rukávem staženým do manžety. Kopaničářské rukávce lze považovat za základní typ příramkových rukávců, od kterých se odvozují všechny součástky oblékané na Uherskobrodsku, ale také v dolských regionech Uherskohradištska, Uherskoostrozska až po Kyjovsko. Všechny tyto typy mají základ stříhové konstrukce shodný, liší se pouze v délce rukávů a množství plátna v rukávu, tedy jeho „bohatostí“ a připojením i podobou *kadrli* a několika dalšími detaily.

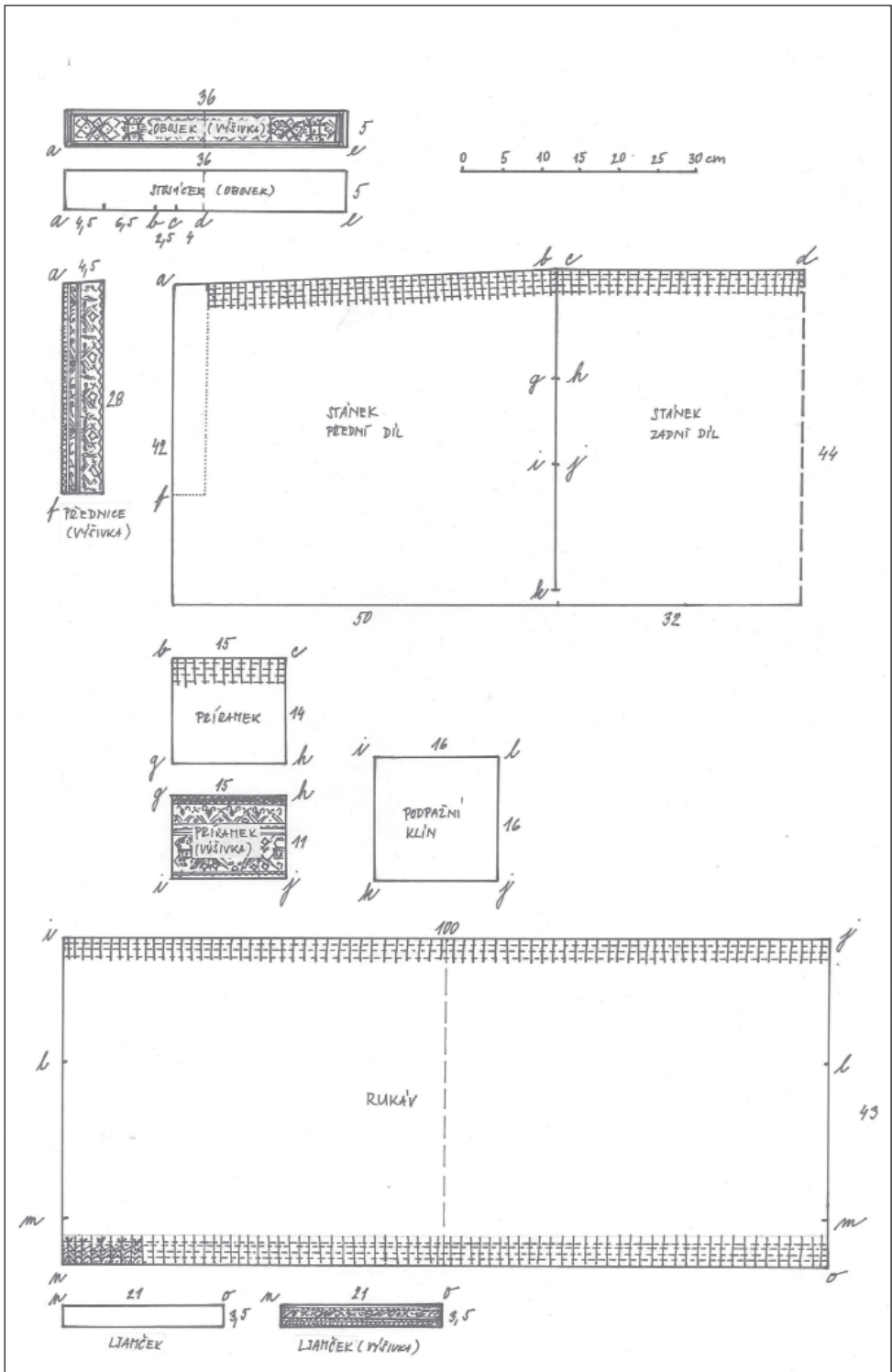
Kopaničářské rukávce jsou šité výhradně z obdélníkových dílů a dílců. Delší stánek, sahající lehce pod pas, je v přední části, stejně jako u hornáckých rukávců mírně šikmo střižený, aby u krku dobře seděly. Příramek spojující zadní a přední díl stánku je tvořen čtvercem či obdélníkem o rozměrech asi 14×15 centimetrů (podle proporcí nositelky). Do příramku, jehož dolní část na rozdíl od hornáckého *kasánku* zůstává nezřasená, je vsazen dlouhý rukáv ukončený manžetou, *ljamčekem*, který je napevno sešitý. Obojek, stojáček je vysoký zpravidla 4–5 centimetrů a spíná se k sobě, stejně jako přední díly rukávců na háčky a očka, *haklíky*. Rukávy jsou dlouhé tak, aby širší manžeta obepínala zápěstí.

Žena ze Starého Hrozenkova, šedesátá léta 20. století. Foto M. Šotola. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále SM UH).

Rukávce z moravských Kopic. Sbírká MZM, inv. č. TEX 49141. Kresba L. Dufková, 2018.

Rukávce z moravských Kopanec – stříh. Sběrka MZM, inv. č. TEX 49141. Kresba L. Dufková, 2018.

Pro kopaničářské rukávce je charakteristická výšivka ve výrazných barvách s převažující tmavě červenou až fialovou barvou na náramenících (*príramek*), předních dílech (*dolu prsima*), na vrapené části rukávů u manžet (*sbery*) a manžetách (*ljamčekoch*). Manžety ukončující dlouhý rukáv, který se nepodkasával, nepřibraly na rozdíl od krojů v dalších okrscích Slovácka krajkový volán, *kadrli*. Stejně tak bychom marně hledali náznak krajky na límečku. V tomto ohledu zůstaly kopaničářské rukávce konzervativní, stejně jako celý kroj. Na rukávce se oblékala leknice, sukně sešitá se živůtkem, která nebyla vepředu nikdy sešita, a obě strany živůtku se k sobě stahovaly volnou šněrovačkou. V ní se uplatnila výšivka na rukávcích *dolu prsima*.

Typ podhorský

Jako pohorský typ rukávců můžeme označit krojové součástky náležející k regionálním typům oděvu na Uherskobrodsku – tedy ke kroji bánovskému, březovskému, straňanskému i nivnickému. I přes rozdílnost výšivky, která je hlavním rozlišovacím znakem rukávců, vykazují v základu prakticky stejnou stříhovou konstrukci jako výše popsané rukávce kopaničářské. Hlavním rozdílem je připojení *kadrli*, tedy volánů k manžetám, *úpěstím*, do kterých jsou rukávy zřasený, a připojení krajky ke stojatému límečku, *obojku*, a obvykle i k oběma přednicím. Zapínání rukávců

Žena v rukávcích s černým *zahýbáním*. Strání 1900. Foto E. Horský. Fotoarchiv SM UH.

Družičky v rukávcích nového typu s bílým *zahýbáním* a v *kabátcích*. Strání 1970. Foto F. Chrástek. Fotoarchiv SMUH.

u krku i na předních dílech je na haklíky. Délka stánku je podle místních zvyklostí a charakteru kroje mírně nad pas nebo pod pas.

S výjimkou krajky na přednicích, kterou postrádají, se ke stejnému typu řadí také rukávce z krojového ostrůvku vracovského.

Rukávce ke kroji ve Strání

Na první pohled se jeví nejpříbuznější ke kopaničářským rukávcům rukávce v obcích Strání a Květná, které tvoří samostatný krojový ostrůvek straňanského kroje. Ženy ve Strání oblékaly rukávce s volně zřasenými rukávy a s kratším stánkem, které se nikdy nezapasovaly do sukni. Výšivky na náramenících, límečku a přednicích byly nejčastěji v černé nebo základní červené až červenofialové barvě s barevným *strakacéním*. Zvláštností je výskyt černé a bílé krajky na límečku podle příležitosti, ke které byly rukávce oblékány. Rukávce se pak podle barvy krajky a způsobu nošení (zahýbaly se směrem ke tváři) označovaly jako rukávce s *bílým zahýbáním* a černým zahýbáním či jako bílé nebo černé *zahybáky*. Obecně nosily rukávce s černou výšivkou a černými *ščipkami*, krajkami spíše starší ženy. Mladším byly určeny rukávce s bílým zahýbáním a barevnou výšivkou.³¹ Rukávy jsou malé s nepatrnou kadrli, zdobenou pouze černým nebo barevným obsmykáním a nosily se spuštěné pod loket.

Výrazným specifikem straňanského kroje je, že se v něm do současnosti dochovaly dvě varianty oděvu, a to kroj starý a nový. Vývojově mladší kroj přijal ve čtyřicátých letech 20. století řadu prvků z dolňáckých krojů Uherskobrodsko. Zatímco v jiných lokalitách byl vývoj oděvu kontinuální a vývojově starší krojové součástky byly postupně odkládány, u straňanského kroje vlivem pozdního nástupu nových prvků zůstala zakonzervována také starší vývojová varianta a obě existují v obci vedle sebe a používají se i v současné době při významných svátcích a slavnostech výročního nebo rodinného cyklu.

Mladší varianta straňanských rukávců tak vykazuje určité změny. Rukávce šité v této době především pro mladé dívky se šily s *bílým zahýbáním*, s bílými krajkami a barevným vyšíváním s převládající tmavě červenou (bordovou) barvou. U těchto rukávců se objevuje krajka na kadrlicích rukávů, které se podvazují nad loktem bílými stuhami, jak je to obvyklé na Dolňácku. Bohatší je i límeček, do kterého je krajka hustě naskládaná a přiškrobená tak, aby stála šikmo k obličejí. Z dolských oblastí Uherskobrodsko ženský kroj ve Strání přibral někdy před první světovou válkou původně neexistující součástku – kordulku. Kordulka nazývaná zde *kabátek* je šitá z bledě modrého brokátu, má čtvercový výstřih a zdobená je jen stříbrnou *patáčkovou* flitrovou portou. Zapíná se na háčky a očka.

Rukávce k březovskému kroji

Rukávce březovského kroje oblékaného v obcích Březová a Lopeník mají krátký stánek a rukávy, které se nosily spuštěné k zápěstí, kde měly malou *kadrku* jen z plátka obsmykovaného barevnou bavlnkou. Jsou podobné staršímu typu výše popsáných straňanských rukávců. Původně se rukávce nosily bez vesty, *prucleku*, a končily nad pasem, kde se uplatnil barevný pruh tkaniny rubáče, *oplječko*, a rukávy byly volně spuštěné pod loket. Výšivka podle počítané niti se soustředila na nárameníky, *príramky*, a okraje zapínání, *stánky*. Převažující barvy březovského vyšívání jsou fialová a růžová. Postupně se rukávce začaly nosit podkasané nad loket, přibraly více materiálu do rukávů a kadrle se začaly lemovat našitou plátěnou krajkou a barevnou *malovanou* výšivkou. Od rukávců se postupem vývoje oddělil obojek lemovaný úzkou krajkou zvaný zde *pripinák*. Obvykle nosily vdané ženy obojek s černou krajkou, ščipkami, a svobodná děvčata brala ke kroji krajku bílou, která byla v obojku hustěji naskládaná a působila bohatším dojmem. Tyto rukávce se už nosily výhradně s *pruclekem* a podkasanými rukávy nad loktem staženými hedvábnou stuhou zavázanou na mašli.

Žena ve všedním kroji a starším typu rukávců. Březová 1952. Foto J. Beneš.

Vdaná žena ve svátečním kroji a novějších rukávcích a pruceleku. Březová 1955. Foto J. Beneš.

Žena ve svátečním kroji s volně formovanými rukávcí. Nivnice 1951.

Starší žena ve svátečním kroji s rukávcí vrapenými. Horní Němčí 1951.

Rukávce k nivnickému a bánovskému kroji

Kroj nazývaný jako nivnický se obléká v obcích Nivnice, Dolní Němčí, Horní Němčí, Slavkov a Korytná. Rukávce v těchto obcích se vyznačují formovanými řasnatými rukávky ukončenými kratší plátěnou *kadrli* s našitou krajkou. Výšivka na ramenou, límečku a předních dílech rukávců je provedena v černomodrožluté barvě, místní názvy pro jednotlivé výšivkové motivy jsou například bílé oči, *slůpkové* oči, stoly, kříže, kruhy, hrušky, dubový list a další. Na *kadrlich* se po první světové válce začala uplatňovat strojová barevná květinová výšivka lemovaná flitrovými *patáčkovými* portami. Přednice jsou zakončeny našitím užší krajky z vyšíváního tylu *tylangrovými kaničkami*.³² Stejná krajka je hustě naskládána a sešitá také na obojku a sežehlena tak, že se zvedá vzhůru ke tváři. Na *kadrlich* se uplatnila často také krajka plátěná s dírkovou výšivkou. Velmi obdobně můžeme popsat rukávce oblékané ke kroji bánovskému (Bánov, Bystřice pod Lopeníkem, Suchá Loz). Tyto rukávce jsou na první pohled téměř shodné, včetně barevnosti a motiviky výšivek, i když u bánovského kroje se můžeme často setkat se starším typem výšivky v černožlutočervené barvě bez světle modré výplně. Liší se od nivnických hlavně obojkem, respektive způsobem naskládání krajky do výšivky. Obojek se od rukávců oddělil jako samostatná krojová součástka někdy kolem roku 1900. Rukávky se pomocí papírových vycpávek formují dokulata.

Zatímco rukávce v Nivnici a Korytné si zachovaly původní volně řasnatý tvar, v Dolním i Horním Němčí a také v Boršicích u Blatnice se začaly pod vlivem blízkého Dolňácka skládat do hustých vrapů.

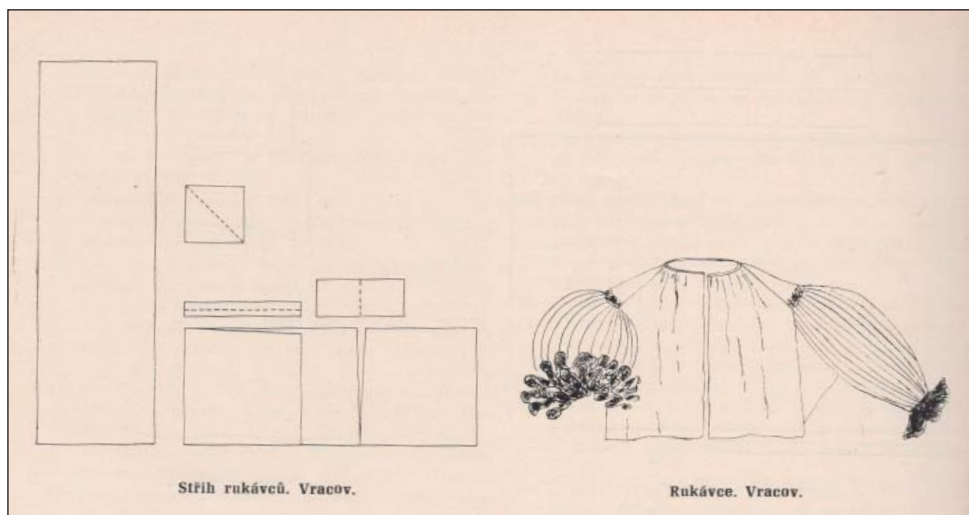
Rukávce ke kroji ve Vracově

Vracov na Kyjovsku tvoří samostatný krojový ostrůvek vedle výrazných typů kroje kyjovského, strážnického a v blízkosti kroje uherskohradištského a uherskoostrožského vykazuje řadu specifických znaků, jak již bylo poukázáno při analýze svrchních krojových součástek kordulek. Ženské kordulky vracovského kroje jsou stříhově odvozeny od součástek uherskoostrožských.³³

Střih rukávců, které jsou formovány hodně dokulata, při bližší analýze odpovídá typům výše popsaným. Střih je tvořen pouze pravouhlými částmi s mírně zkosenou přední stranou stánků, stejně jako v předešlých případech.³⁴ Vzhledem k tomu, že máme pro vracovský kroj jedinečný ikonografický doklad v podobě dvou litografií Wilhelma Horna z roku 1836 – *Manželský pár z bzeneckého panství* a *Svobodný pár z bzeneckého panství*,³⁵ můžeme konstatovat, že rukávce ani velikost obojku nedoznala zásadních změn. Zatímco v první třetině 19. století byly rukávky volně formované a podkasané nad loktem a převázané černou stuhou, již na konci 19. století zde

Nevěsta a dvě dívky ve svátečním kroji. Bystřice pod Lopeníkem, kolem roku 1940.

Nákres a střih rukávců z Vracova. Převzato ze studie Rýznarová, Anna. Všední a pracovní кроj ve Vracově. Národopisné aktuality 10, 1973, č. 3, s. 205.

rukávce nabyly vlivem vycpání výrazně baňatého tvaru. Rukávce mají delší stánek, úzký límeček, ke kterému se samostatně přivazuje hustě nabíraný obojek, *krejzl*, s úzkou krajkou. Rukávy, sežehlené do větších skladů, jsou ukončené úzkou krajkovou kadrlí. Na ramennou jsou zdobené černou výšivkou. Kadrle se škrobí a žehlí tak, aby tvořily kolem ruky nad loktem výrazné okruží. To je umocněno tím, že se pro zvětšení objemu oblékaly ke svátečním příležitostem na sebe dvoje rukávce a další kadrle tvořené pruhem plátna s háčkovanou krajkou zřasenou šňůrkou se pak ještě přivazovaly samostatně. Na ruce se tak uplatnily vlastně tři řady kadrlí s háčkovanou krajkou do výrazných čtvercových oček.

Typ dolňácký

Typ rukávců, které známe jako výrazný znak krojů v oblasti Uherskohradištska, Veselska a části Uherskobrodsko, můžeme označit jako dolňácké. Překvapivě se však při detailním rozboru nedostaneme k převratné stříhové odlišnosti od typu podhorského, ba právě naopak.

Rukávce popsané výše jako součástky podhorského typu jsou v základech stříhové konstrukce prakticky stejné s rukávci krojů uherskohradištských, uherskobrodských, hradčovicích, uherskoostrožských, veselských i u kroje vlčnovského. Pomyslnou celistvost území s rozšířením pravouhlých konstrukčních prvků narušuje v Poolšaví kunovický krojový okresek s rukávci stříženými z lichoběžníkových vykrojených dílů.

Dívky ve slavnostním kroji. Vracov 1947. Foto L. Pátek. Fotoarchiv SM UH.

Stříhová konstrukce je tedy shodná, avšak vzhledem k výrazné regionální diferencovanosti rukávů a jejich úloze jako rozlišovacího znaku dolňáckých krojů popíšeme je ve studii jako samostatný typ.

Rukávce uherskoostrožské a veselské

Uherskoostrožsko můžeme označit za kompaktní krojový okrsek s obcemi a městečky Hluk, Blatnice pod Svatým Antonínkem, Blatnička, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves a Uherský Ostroh. Rukávce na Uherskoostrožsku se šily ke svátečním příležitostem z jemného šifonového plátna a ještě v osmdesátých letech 19. století nebyly výrazně škrobené a vyztužené (ve sbírce Slováckého muzea, dále jen SM, např. rukávce E 4354 z Ostrožské Nové Vsi). Duté, volně zřasené rukávy, které byly v horní třetině přirozeně zlomené a bohatě naformované, se začaly kolem první světové války hustě vrapit a postupně tvarovat zlomením v horní třetině do charakteristického tvaru (sbírka SM – E 4192 Ostrožská Nová Ves, E 4445 Hluk ad.). Vrapy se po celé délce rukávu fixují několikerým prošitím, zakončené jsou kadrlemi, *kadlemi*, z bohaté bílé dírkové výšivky pracované na plátně. V některých lokalitách se do obliby dostaly také kadrle *krepinkové* tvořené z bílých hadovek spojených bavlněnou nití do pruhů prokládaných krajkou (Hluk, Blatnice, Blatnička). Rukávce jsou zdobeny výšivkami, které tvořily soupravu stejného vzoru a barvy. Vyšívání utvářely dva nárameníky, náramky, *lémečky*, přednice (původně dvě) a obojek. Během třicátých let 20. století se do obliby dostala převažující oranžová barva s pestrobarevnými mozaikovými motivy tzv. *znameny*. Vyšívání se proto nazývalo *mozaikové* a bylo v převažující žluté nebo okrové barvě provedené tzv. *pracnou* technikou na jemný *struhadélkový* výřez.³⁶ *Obojek* se od rukávů odloučil a od první třetiny 20. století se připíná samostatně. Je lemován naskládanou širší krajkou z vyšívaného tylu.

Kroj označovaný jako veselský oblékalo nejen venkovské obyvatelstvo okrajových částí Veselí nad Moravou (Milokoš, Zarazice a Veselské Předměstí), ale také okolních obcí Vnorovy, Tvarožná Lhota, Hroznová Lhota, Tasov, Kněždub, Žeraviny a Kozojídky. Vývoj rukávů i jejich forma je značně podobná s rukávci na Uherskoostrožku. Odlišovacím znakem obou typů kroje byla především barevnost a motivika výšivky. Veselské výšivky byly na nejstarším typu rukávů převážně smetanové nebo smetanovočerné barvy s černým vzorem a výplní provedenou *struhadélkovým* výřezem. Rukávce ke konci 19. století stále nabývaly na objemu s přibývajícím množstvím plátna v rukávech a měnila se barevnost výšivky od smetanové přes žlutou až k oranžové, která se stala typickou pro veselský kroj ještě před koncem 19. století. Původními motivy výšivky byly geometrické tvary a stylizované květy kalichu nebo *lelujky*, které se v poslední vývojové fázi kroje z geometrické jednoduchosti transformovaly ke složitějším

Děvčátko ve slavnostním kroji a lomených rukávcích. Hluk 1937. Fotoarchiv SM UH.

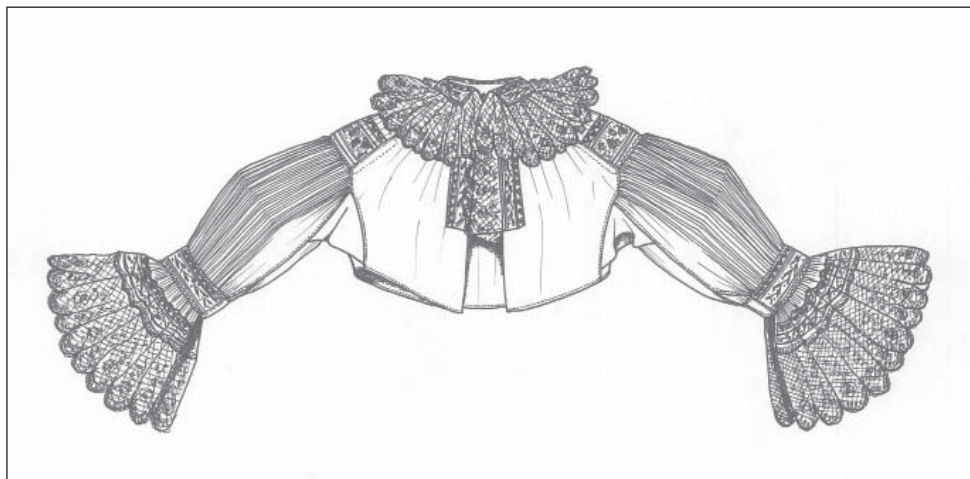
květinovým kompozicím, podobně jako na Uherskoostrozsku. Navíc se mnohdy místo původní výplně výřezovým stehem začal užívat i jednodušší křížek. Rukávce v prvních desetiletích 20. století už jsou natolik objemné, že se začínají nazývat *dudové* či *duřaté*.³⁷ Ve třicátých letech se začaly rukávy hustě vrapit a postupně také vycpávat, aby si zachovaly baňatý tvar. V některých obcích pod vlivem Uherskoostrozška převládla varianta s lomenými škrobenými rukávy (Vnorovy, ve sbírce SM – E 4769). Již před koncem 19. století se začal na veselských rukávcích objevovat další, pro pozdější období zásadní prvek – síťovaná krajka (rukávce E 1813). Ta se začala našívat na okraj kadrlí a také se užívala pro lemování obojku, který se oddělil od rukávců a stal se samostatnou, velmi výraznou krojovou součástí. Síťovaná *necovaná* krajka se používá poměrně široká a hustě se do obojku skládá a škrobí, takže výsledný efekt připomíná okružní šlechtického renesančního oděvu.

Rukávce ke kroji ve Vlčnově

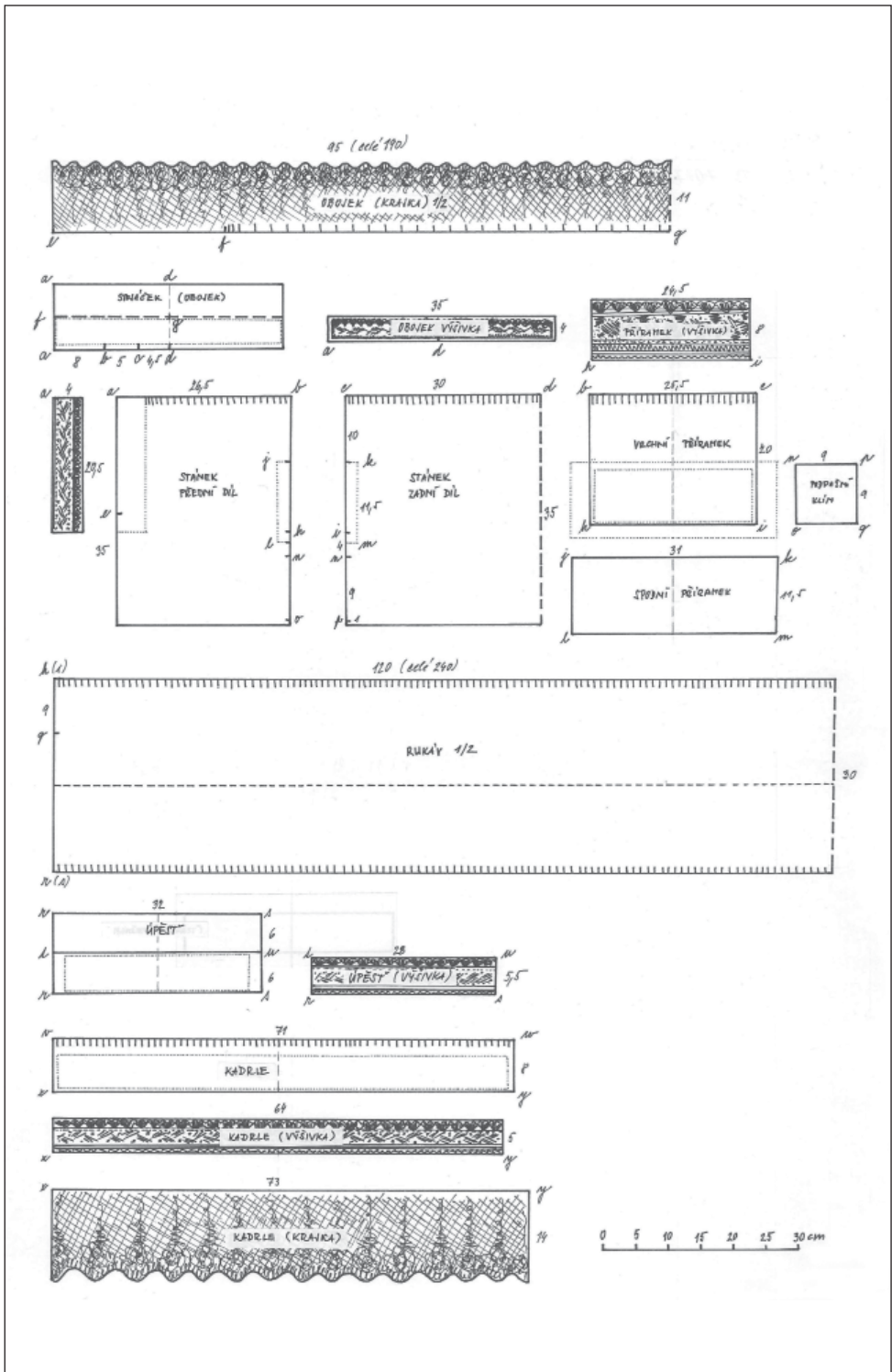
Vlčnov tvoří se svým typem kroje samostatný ostrůvek. V případě rukávců se zde setkáme se zajímavou situací. Během vývoje kroje se zde vyskytly dva stříhově odlišné typy rukávců.

Původně se zde šily rukávce příramkového stříhu s delším stánkem, který se nosil zapásaný do sukni a s volně formovanými rukávy. Ty měly stříh shodný s rukávy mužské košile, to znamená, že konstrukčně byly prakticky totožné s rukávci v Kunovicích a okolí. V zimě se nosily stažené k zápěstí, proto se jim také říkalo *natahačky*. V létě se podvazovaly nad loktem a oblékaly se obvykle bez kordulky. Rukávce tohoto typu zdobila výšivka původně žlutočerná, během sedmdesátých a osmdesátých let 19. století však zcela převládla v ženském vyšívání barva červená. Výšivky byly zásadně stejné barvy a vzoru na náramenicích, obojku, *přednicích*, úpěstích a *kadrlich*. Kadrle, límeček i přední díly zdobila užší krajka původně tovární výroby.

Již kolem roku 1880 se začaly rukávy hustě vrapit a posléze i škrobit a po navrpení lámat v polovině délky. Zde také došlo k zásadní změně stříhu. Na rozdíl od *natahaček* s tvarovanými rukávy jsou dolňácké vlčnovské rukávce šity z pravoúhlých dílů. Po první světové válce se navíc objevily *faldy* jako letní varianta rukávců, které měly volně velké sklady místo hustého jemného vrapení. Oblékaly je svobodné dívky hlavně k muzice a nikdy se na ně neoblékala kordulka. Stříhově jsou však shodné s rukávci z pravoúhlých dílů. Rozdíl je pouze v délce plátna v rukávech a způsobu naškrobení a formování.

Rukávce z Vlčnova. Sbírká MZM, inv. č. TEX 7077. Kresba L. Dufková, 2018.

Rukávce z Vlčnova – stříh. Sbirka MZM, inv. č. TEX 7077. Kresba L. Dufková, 2018.

Dívky ve *faldách* s velkými sklady. Vlčnov 1943.

Rukávce u kroje uherskobrodského a hradčovického

Uherskobrodský typ kroje se obléká v Havřicích, Těšově a Újezdci u Luhačovic (všechny obce jsou dnes součástí Uherského Brodu) a obcích Šumice, Prakšice a Pašovice. V minulosti se nosil také v obci Maršov, formálně zaniklé v roce 1976, kdy se stala součástí Uherského Brodu. Kroj je zde velmi podobný, v ženské variantě až na detaily shodný s krojem hradčovickým oblékaným v obcích Hradčovice, Drslavice, Veletiny a Lhotka.

Základní stříhová konstrukce je totožná jako u všech předešlých rukávců a zásadně se neměníla, pouze tvar vrapeného rukávu se ustálil na kulatém. Jiný typ, jako tomu bylo ve Vlčnově, nelze fyzicky doložit. Uherskobrodské a hradčovické rukávce měly vždy *baňky* menší než na Uherskohradištsku. Rukávy se nejprve formovaly volně, před rokem 1900 se už u mladých dívek začínaly hustě *vrapit* a postupně také tvarovat vycpávkami (nejprve pergamenovým papírem) do požadovaného baňatého vzhledu. Rukávy zakončuje delší plátěná dírkově vyšitá *kadrle*. Původní kadrle byly i s výšivkou a krajkou z vyšívaného tylu. Zdobení v podobě *výřezových* výšivek se zachovalo na ramenou, samostatně připínané *přednici* a obojku lemovaném naskládanou, obvykle tylovou krajkou. Ve dvacátých i třicátých letech se objevovaly také rukávce nevycpávané a přirozeně *zlomené*. Jejich popis zachytil Josef Beneš při výzkumu u hradčovické švadleny v roce 1952: „Rukávce nebyvaly tak duté jak dnes, byly zlomené na skřídélku, tak jak třeba mívaly Vlčnovjanky. Dnes mají děvčata rukávce vycpané napřed sádlovým papírem a uvnitř potom ledajakým, třeba balícím nebo aj novinama...“³⁸

Rukávy na Hradčovicku i Uherskobrodsku byly vždy poměrně malé a posazené nízko z ramen, takže byla velmi dobře vidět výšivka pod průramkem kordulky. Přednice se nosily původně dvě, až je v meziválečném období nahradila jediná výšivka lemovaná krajkou. Původní kadrle (nařasené volány zakončující vrapené rukávy) byly kratší a zdobené výšivkou a ukončené háčkovanou nebo tylovou krajkou. Již po roce 1900 se začaly objevovat kadrle tvořené plátěnou krajkou (s dírkovou výšivkou), která je proti nápadně malým dutým ru-

kávkům poměrně dlouhá. Svobodná děvčata pak začala nosit rukávky podvázané pentlí. Obojek se odloučil jako samostatná součástka od rukávců a vyznačuje se výraznou krajkou z vyšívaného tylu naskládanou do výšivky.³⁹

Rukávce uherskohradištské

Posledním výrazným typem rukávců stejného základního střihu jsou rukávce v krojových okrscích uherskohradištských (staroměstsko-jarošovském, velehradsko-spytihněvském, polešovickém a bílovickém). Oblast kolem Uherského Hradiště s rozšířením těchto krojových typů zahrnuje území po obou stranách řeky Moravy od Hostějova na západě až po Březolupy a Šarovy na východě, na jihu ji ohraničuje linie Domanín, Nedakonice, Uherské Hradiště a na severní straně zasahuje až na úpatí Chřibů. Jemné rozdíly mezi jednotlivými typy kroje ve výšivce, způsobu vázání šátků ad.⁴⁰ však nezasahují do základních střihů krojových součástek, které jsou na celém území shodné.

Vývoj formování rukávů byl obdobný jako u kroje hradčovického a uherskobrodského. Rukávy byly původně hrubě naskládané a nevycpávané (ve sbírce SM např. rukávce z Jarošova E 4355 nebo Starého Města E 4371). Od dvacátých let 20. století se do rukávů přidávalo stále větší množství plátna, aby byly bohatší a začaly se hustěji vrapit, vycpávat papírem nebo výplněmi s dřevěnými pilinami. Vývoj rukávců dospěl do tvaru kulatých *baní* s jemně navrapenými rukávy, které jsou kompaktně tvarovány vycpávkami (v podstatě druhými rukávci), dnes nejčastěji molitanovými. Velké rukávy jsou ukončeny plátěným nařaseným volánem *kadrle*. Starší vývojovou variantou byly *kadrle* z plátna s pruhem výřezové výšivky a tovární krajkou. Na náramenicích a přednicích jsou rukávce zdobeny *výřezovou* výšivkou stejné barvy a motivu jako límeček, *obojek*, s našitou úzkou krajkou po obvodu. Původně dvě *přednice* se během třicátých let začaly sešívát do jedné, která se uvazuje na rukávce samostatně. Výřezová výšivka byla v základní žlutočerné barvě s barevným *strakacením*, nejčastěji s motivem *na eska*, *na růžu*, *na jabko*, *na ostrožku* ad.

Vzhledem k tomu, že vývoj uherskohradištských rukávců dospěl do fáze, kdy obrovské vycpané rukávy nelze protáhnout průramky kordulky, šijí se nové součástky na zádech kompletně rozstřižené a spojované při oblečení k sobě tkaničkami nebo knoflíky poté, co se navlečou do kordulky.

V zimě se nosily pod *lajbl*⁴¹ rukávce neškrobené, shodného střihu jako vlčnovské a kunovické natahačky. Vzhledem k tomu, že *lajbly* se na Uherskohradištsku přestaly nosit v první třetině 20. století, zanikly s nimi také natahačky. Dochovaly se ve sbírce Slováckého muzea pod čísly E 4171 z Jalubí a E 29.193 ze Starého Města.

Žena ve svátečním kroji. Těšov 1959. Fotoarchiv SM UH.

Dívka ve svátečním kroji s volně formovanými rukávci. Bílovice, 1895. Foto J. Klvaňa. Fotoarchiv SM UH.

Nevěsta v obřadním kroji s rukávci hustě vrapenými. Boršice 1958. Foto J. Jančář.

Typ severokyjovský

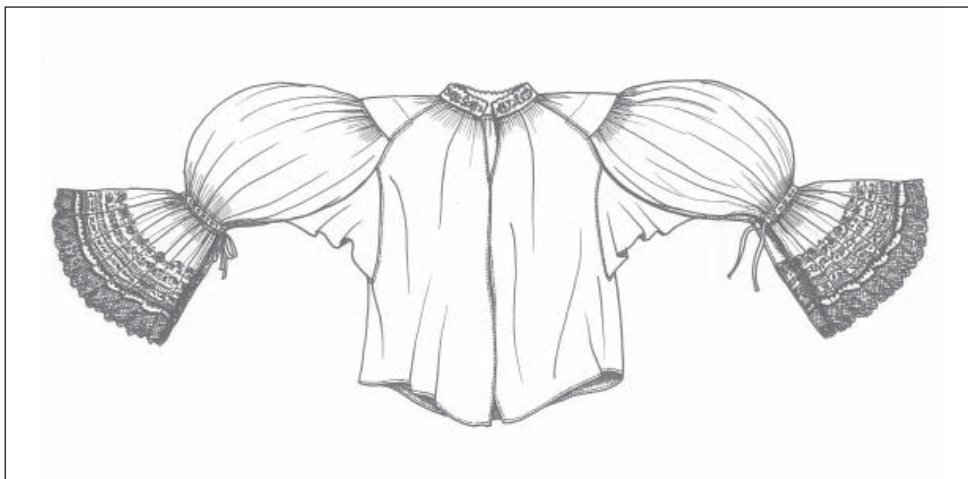
V rámci rukávců na Dolňácku musíme samostatně vymezit typ rukávců na severním Kyjovsku a pak na jižním Kyjovsku – dle dělení Josefa Klvaňa v obcích Ratíškovice, Dubňany, Milotice, Vacenovice, Svatobořice, Mistrín.⁴² Na jižním Kyjovsku přibírají rukávce obdélníkový obojek, který je nejmarkantnějším viditelným rozdílem. Analýza v početné sbírce rukávců Slováckého muzea však ukázala, že to není jediná odlišnost. Rukávce na jižním Kyjovsku jsou střiženy raglánově, tedy bez vloženého příramku. Je to patrné mimo jiné na rukávcích z Dubňan (E 4184), Vacenovic (E 4228, E 4395) i Ratíškovic zastoupených nejpočetněji (E 4373, E 4378, ad.). Tyto rukávce jsou zřasený v dolní části do pevného pásku. Kromě toho jsou některé jihokyjovské rukávce i v typech s tunýlkem a šňůrkou v dolní části (Ratíškovice E 4375, E 4388), patrně vedené snahou po zjednodušení údržby a žehlení. Vzhledem k raglánovému stříhu o nich blíže bude pojednáno ve druhé části studie.

Severokyjovský typ kroje se v současné době obléká v městech a obcích: Kyjov, Kyjov-Boršov, Kyjov-Něčice, Bukovany, Čeložnice, Ježov, Kostelec, Kelčany, Labuty, Moravany, Hýsly, Skalka, Skoronice, Sobůlky, Vlkoš, Vřesovice, Žádovice, Osvětimany.

Bohatě našasené rukávy jsou ukončené plátěnou kadrlí s výšivkou nejčastěji černé barvy, v některých obcích i s podložním růžovým kašmírem. Baňaté rukávy se škrobily a formovaly do co největšího objemu, avšak bez vrapení a skládání jako na Uherskohradištsku. Nejčastěji se ve svátek oblékaly rukávce dvoje – jedny škrobené z plátna a na ně z jemnějšího organtýnu nebo jemného plátna či batistu. Rukávy se nad loktem stahovaly podvazadly. Josef Klvaňa píše o podvazadlech červené barvy, v současné době se užívá nejčastěji modrá stuha.

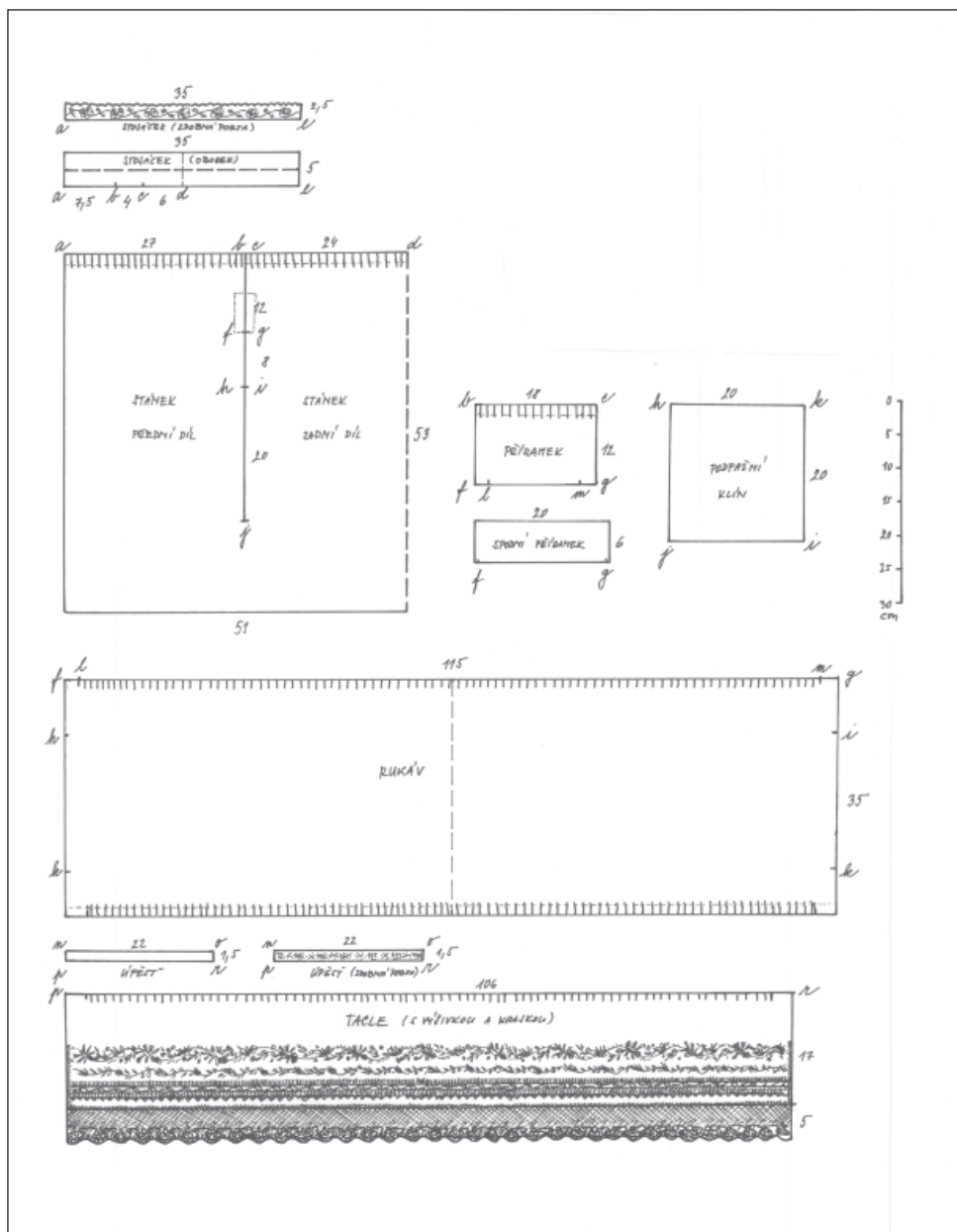
Tři krojové typy: Žena ze Svatobořic, dívka v šatce z Hroznové Lhoty a žena z Hrubé Vrbky. Foto J. Klvaňa, 1898. Fotoarchiv SM UH.

Rukávce ze severního Kyjovska. Sbirka MZM, inv. č. TEX 6011. Kresba L. Dufková, 2018.

Límeček rukávců na severním Kyjovsku je zakončen vyšitým stojáčkem. Stojáček severokyjovských rukávců je vyšší, černě vyšitý, stejně jako přednice rukávců a kadrle, kde se uplatňuje několik vyšivačských technik, včetně dírkové výšivky.

Základní stříhová konstrukce stánku rukávců včetně příramku a všití rukávu do příramku i využití čtvercového podpažního klínu je shodné s výše popisovanými rukávci dolňáckými, podhorskými a vlastně i kopaničářskými. Kyjovské rukávce však na rozdíl od dolňáckých mají delší stánek, který se zapasuje do sukni při oblékání. Jinak se zde opět projevují minimální odchylky a nuance ve stříhu a především rozměrech jednotlivých částí, ale důležitá je

Rukávce ze severního Kyjovska – stříh. Sběrka MZM, inv. č. TEX 6011. Kresba L. Dufková, 2018.

konečná forma rukávů při nažehlení a oblečení. Ta budí dojem, že rukávce jsou samostatným typem, ačkoli se při analýze stříhu prokázalo, že tomu tak v podstatě není.

c/ Typ s rukávem zřaseným šňůrkou

Typologicky mladší variantou jsou rukávce, kde je zřasení látky v dolní části rukávu provedeno šňůrkou provlečenou tunýlkem v látce. Jako jisté zjednodušení se objevuje i soli-

těrně u výše popsaných tipů, např. u dolňáckého typu na Uherskohradištsku (ve sbírce SM jsou to např. rukávce ze Starého Města E 29.394 cca z roku 1920). Zde se jedná o úpravu, která měla usnadňovat praní a žehlení součástky.

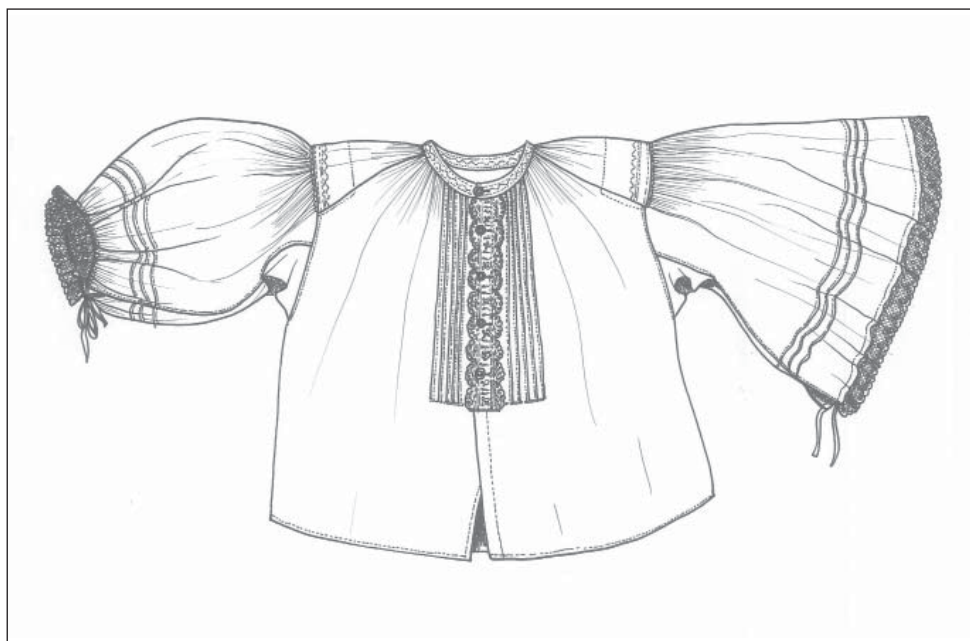
V některých oblastech se střih rukávů posunul a starší stříhová varianta s pevně vsazeným páskem zcela ustoupila novějšímu typu rukávů – luhačovické Zálesí, *dutky*, nebo nejsou jiné stříhové varianty známy, respektive zaznamenány (oblast úpatí Chřibů s krojovým okrskem buchlovickým a žeravickým, ale také kroje hanáckoslovácké).

Typ záleský – dutky

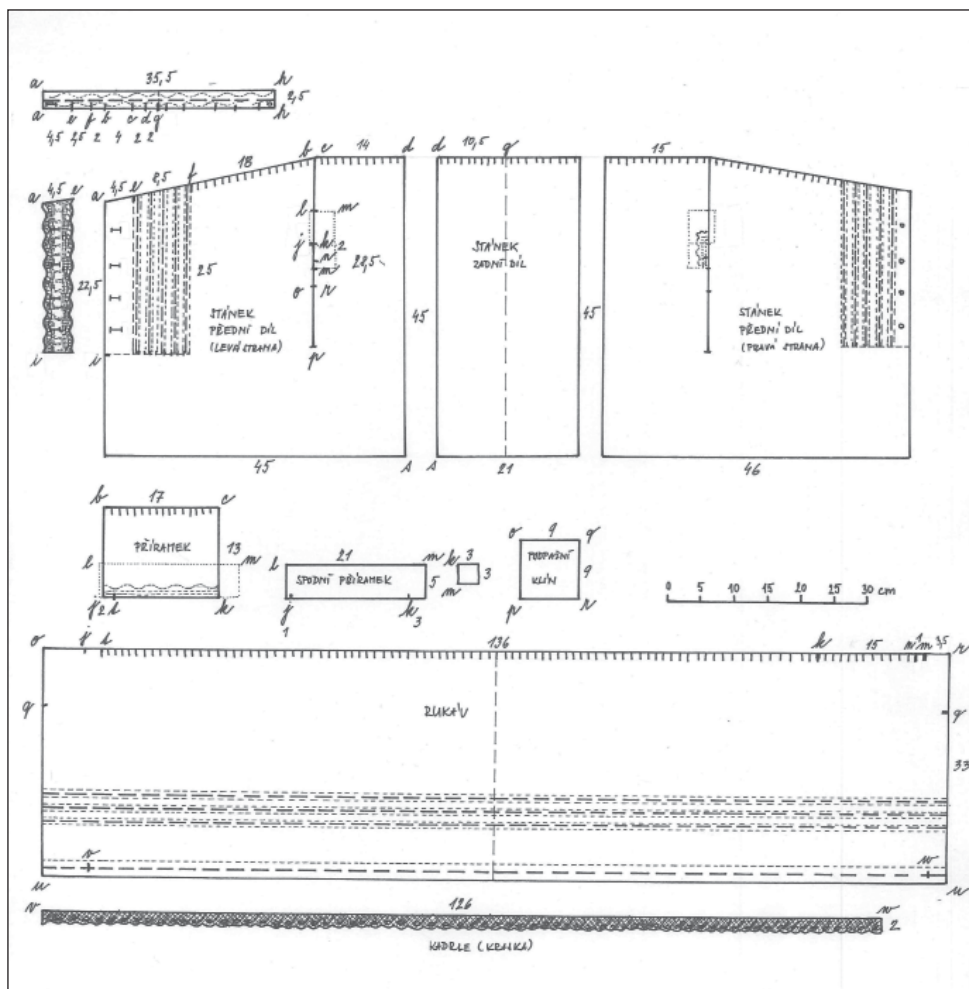
V oblasti luhačovického Zálesí se kolem roku 1870 začaly nosit rukávce s krátkými, hustě naskládanými baňatými rukávy, zakončenými stažením šňůrkou. Tento typ nahradil starší stříhovou variantu s rukávem obloukovitě stříženým na jedné straně a vloženým trojúhelníkovým klínem na straně druhé. V obcích na západ od Luhačovic byly

Žena ve svátečním kroji – rukávce – *dutky*. Hřivínův Újezd, kolem roku 1920. Fotoarchiv SM UH.

Rukávce z Velkého Ořechova. Sbírká SM UH, inv. č. E 4287. Kresba L. Dufková, 2018.

Rukávce z Velkého Ořechova – stříh. Sbírk. SM UH, inv. č. E 4287. Kresba L. Dufková, 2018.

rukávy ostře přelomené (Biskupice, Hřivínův Újezd, Velký Ořechov), jinde tvarované dokulata a menšího objemu. Místně se jim říkalo *dutky* nebo *dutaně*, šily se z jemného plátka nebo i mušelínu.⁴³ Stříh rukávců je příramkový, šité jsou z pravoúhlých dílů a rukávek tvoří pruh v rameni našasený a všitý do příramku, na druhé straně u konce je ušitý tunýlek s proplečenou šňůrkou. To umožňovalo snadnější žehlení a údržbu. K úzkému stojatému límečku byla přišitá zřasená plátěná krajka. V poslední vývojové fázi se můžeme setkat i s připínacím límečkem.

V některých lokalitách se stánek rukávců i plocha rukávu sešívala do několika drobných sámečků, které tvořily typickou ozdobu na přednicích i dolní třetině rukávků. Ve sbírce Slovákého muzea je to např. typ rukávců z Velkého Ořechova (E 4287), známé jsou i z Hřivínova Újezda. Základní stříh byl stejný jako u dutek, jen bylo počítáno s množstvím látky navíc pro vytvoření sámků na ploše rukávu a předních dílů.

Typ buchlovický

Do stejné kategorie patří rukávce oblékané ke kroji v Buchlovicích a Břestku. V minulosti patřily do stejného krojového okrsku ještě Stříbrnice, které se ale během první poloviny 20. století přiklonily ke kroji uher-skohradištskému.

Rukávce buchlovického kroje šité z jemného plátna nebo batistu měly příramkový střih s připojením malého rukávku na konci s tunýlkem a provlečenou šňůrkou. Šňůrkou se stahovaly vysoko nad loktem a malá kadrlka byla zdobená jen úzkou krajkou. Nebyly zdobené, výšivka, pokud se uplatnila, pak pouze v podobě bílé ažurky. K rukávcům je pevně přišit límec zvaný *obršlák*. Všechní rukávce měly *krejzl* mírně přiškrobený a položený na ramenu.⁴⁴ Sváteční límec se začal po roce 1900 zvedat ke tváři a škrobit, podobně jako u krojů z oblasti severního hanáckého Slovácka.

Rukávce jsou u krku zřaseny a všity do pevného úzkého obojku, který je ale zároveň tunýlkem, jímž je protažena šňůrka k zavazání rukávců u krku. K tomuto obojku (tunýlku) je přišit samostatně zřasovaný límec. Jde tak do jisté míry o mezistupeň mezi rukávcí výše popsanými na luhačovickém Zálesí a rukávcí, kde je celý stánek rukávců zřasen šňůrkou z volného pruhu látky. Součástí má pevný límeček, který je možné u krku ještě zřasit utažením šňůrky.

Dívka ve svátečním kroji. Buchlovice 1891. Foto J. Klvaňa. Fotoarchiv SM UH.

d/ Typ se stánkem i rukávy zřasenými šňůrkou

Typ hanákoslovácký

V oblasti hanáckého Slovácka⁴⁵ jsou ke kroji oblékány rukávce s malými rukávky staženými na konci šňůrkou a s výrazným zřaseným krajkovým límcem. Ten na rukávcích leží (jižní hanácké Slovácko, ale také kraj žeravický, zaniklý kraj bohuslavický) nebo se škrobí a žehlí tak, aby při oblečení kroje stál kolmo směrem ke tváři (kroj severního hanáckého Slovácka).

Rukávce u kroje hanákoslováckého severního

V oblasti kroje, který Josef Klvaňa nazval jako hanákoslovácký severní s přirozenými centry ve Ždánicích a Kloboukách u Brna, ženy a dívky oblékaly ke svátečnímu kroji rukávce šité z jemného plátna s menšími baňatými rukávy a s velkým obojkem zvaným *obršlák* nebo *krézl*. Kadrlky i límec byly vyšity bíle, často s bílou plátěnou krajkou. Starší barevná výšivka je zaznamenána Wilhelmem Hornem na litografii svobodného páru z klobouckého panství.⁴⁶ Pod sváteční zcela bílé rukávce se již na přelomu 19. a 20. století nosila košile s krátkým rukávem nebo bez rukávů s hlubokým kulatým výstřihem. Rukávce se nad lokty stahovaly šňůrkou a převazovaly *podvazadly*. To byly původně červené stuhy uvázané na

Dva páry ve slavnostních krojích. Stavěšice, kolem roku 1920. Fotoarchiv SM UH.

mašli z vnitřní strany rukávu. Jako specifická součástka se podvazadla vyvinula do fáze, kdy jsou stuhy sešity do tvaru květin a hvězdiček a jsou používány v několika barevných variantách. Zavazují se na vnitřní straně rukávu a konce jsou poměrně dlouhé, takže spadají až na sukni.⁴⁷ V polovině 20. století už bylo běžné, že ke svátečnímu kroji měla dívka barevně sladěná podvazadla se sukni, *fěrtochem*, a mašlemi. Pod jupky a kacabajky se oblékaly rukávce bez nabíraných rukávů.⁴⁸

Již Josef Klvaňa píše, že „rukávce nyní čím dál tím více mizejí a nosí se obyčejné košile ženské s úzkými rukávy, protože přišly v módu jupky a rozmanité kacabajky.“⁴⁹ Během prvních desetiletí 20. století se rukávce přesunuly do kroje svobodných děvčat, vdané oblékaly spíše jupky. Ve stejné době se začal krejzl škrobit a zvedat vzhůru ke tváři. Podle toho, jak byla krajka široká, mohl dosahovat až k očím. Pravidelné záhyby krajky se dělaly ručně při žehlení.

Konstrukčně jsou rukávce šity z pruhu plátna, který je nadstaven příramky, do nichž jsou všity rukávy. U krku a na koncích rukávů jsou tunýlky s provlečenou bavlněnou šňůrkou. Nad tunýlkem stánku rukávů je napevno přišit krejzl, původně z plátna, ukončený užší krajkou. Ve druhé polovině 20. století se už šily krejzly celokrajkové. Rukávce sahají mírně pod pás a při úpravě se obvykle škrobí jen rukávy a límec, aby stánek nositelku neškrábal. Dá se předpokládat, že původní rukávce měly místo tunýlků pevný pásek, do kterého byly kadrle i límec zřaseny a během první třetiny 20. století se úprava do tunýlku ujala z důvodu zjednodušení úpravy a žehlení.

Ve sbírce SM se nachází několik těchto rukávů z Věteřova (E 609, E 4275, E 38.039), všechny patrně z poloviny 20. století.

Rukávce u kroje hanákoslováckého jižního

Stříhově stejné jsou rukávce oblékané k jižní variantě hanákoslováckého kroje (Kobyly, Čejkovice, Vrbičky, Moravský Žižkov, Velké Bílovice, Rakvice, Velké Pavlovice, Zaječí, Přítlučky, Šakvice, Hustopeče, Starovičky, Němčičky, Bořetice a Horní Bojanovice). Zde se rukávce zachovaly s límcem v původní formě položeným na ramenu. Výjimku tvoří obec Horní Bojanovice, kde začali okružít rukávce zvedat ke tváři v padesátých letech 20. století.⁵⁰

Vlivem blízkého Podluží se celé rukávce, nebo jen jejich rukávy a límec šijí z jemného batistu nebo také molu (sbírka SM – E 615 z Čejkovic, E 27.773 z Velkých Bílovic). Rukávy jsou tak průsvitné a na konci zdobené krajkou. Límec byl původně plátěný (na všední den) nebo batistový (na svátek) s háčkovanou krajkou a výšivkou na konci a rozměrově byl mnohem menší. V poslední vývojové fázi kroje se krejzl objevuje nejčastěji molový, zdobený bílou výšivkou zakončenou zoubky. Nad lokty jsou rukávy staženy šňůrkou a převázány mašlemi, které se z původních jednobarevných změnily na *malované* a dotvářejí celkovou přezdobenost svátečního kroje.

Josef Klvaňa popisuje na rukávcích i krajky kopřivové, nošené ještě před koncem 19. století: „Obršlák a tacle bývaly vroubeny ‚misikornovými‘, t. j. kopřivovými krajkami. Krajky ty kupovaly se od ‚Gránů‘, podomních obchodníků z Krajiny a byly šafránem nebo žlutým lučním omanem na žluto obarveny. Obršláky a tacle jsou nyní dírkově vyšívány a na pokraji zoubkovány nebo bílými krajkami vroubeny. Kobylanky, Vrbičanky a Čejkovjanky nosí obršláky zvláště ke krku přivázány jako druhy Hanačky. Jinde je mají k rukávcům nebo košilím přišité.“⁵¹

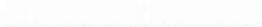
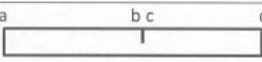
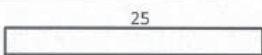

Rukávce, které se oblékaly do kacabajky, *marínky*, byly menší a nezřasené, ve sbírce SM jsou to rukávce E 4787 z Velkých Bílovic.

e/ Typ s nezřaseným krátkým rukávem

V obcích na luhačovickém Zálesí, např. v Pozlovicích, jsou popsány i rukávce oblékané staršími ženami, které zcela pozbyly řasení v rukávu zakončeném nad loktem úzkou kraječkou nebo obšitím. Tyto rukávce zvané *plytké* nosily starší ženy s kordulkou ke kroji svátečnímu a polosvátečnímu (v neděli odpoledne), svobodné je oblékaly pod dutky, tak aby byl vidět dolní zdobený okraj.⁵² Jsou proto zařazeny jako samostatný typ s rukávem z pravoúhlých dílů, ale nezřasené.

Žena s dítětem ve svátečním kroji s *taclemi* a *obršlákem* zdobenými bílou dírkovou výšivkou na plátně. Čejkovice 1892. Foto J. Klvaňa.

Vysvětlivky	
	Okraj stříhového dílu, nebo nastřížení.
	Polovina stříhového dílu, jehož shodná část není zakreslena, neboli řehyb ne stříhovém dílu.
	Okraj stříhového dílu – místo kde je tkanina našasena nebo vrapovaná.
	Vyznačení poloviny stříhového dílu.
	Místa kde je tkanina prošita, např. přes wrapy
	Naznačení umístění částí stříhu, např. při překrývajícím se stříhovým dílem. Nebo ta část, kde se odstříhne tkanina.
	Malá písmena – značení míst s napojení dvou či více stříhových dílů k sobě (stejná písmena jsou body, které patří k sobě).
	Čísllice – rozměry stran stříhového dílu
	Krajka
	Výšivka

Vysvětlivky k rozkresu stříhových konstrukcí. Libuše Dufková, 2018.

Dalšími stříhovými typy rukávců, které se vyskytují na území Slovácka, jsou příramkové rukávce s tvarovaným rukávem a několik typů raglánových rukávců, které budou popsány v další části studie.

Cílem práce bylo zhodnotit a analyzovat stříhy rukávců ze Slovácka ve sbírkách Slovác-keho muzea, z nichž největší část lze datovat do let 1850–1950. Na základě tohoto rozboru pak klasifikovat jednotlivé typy základní krojové součástky nazývané na celém území Slo-vácka jako rukávce. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti vlastní jednu z nejobsáhlejších a nejucelenějších sbírek textilu zahrnující součásti lidového oděvu z celé národopisné oblasti Slovácka pocházející z let 1820–1975. Rozbor stříhových konstrukcí více než 470 součás-tek prokázal podobnosti či shody procházející napříč několika krojovými okrsky, navzdory zásadním odlišnostem ve formování rukávů. Na základě analýzy stříhové konstrukce lze rozčlenit typy rukávců na příramkové a raglánové. V rámci příramkového stříhu je důleži-tým kritériem dalšího charakterizování tvar/stříh rukávu. V případě příramkových rukávců s rukávem z pravouhlých dílů jsou pak dále charakterizovány typy se zřaseným příramkem, typ s rukávem zřaseným do manžety, typ s rukávem zřaseným na konci šňůrkou, typ s ru-kávky i stánkem zřaseným šňůrkou a typ s rovným nezřaseným rukávem. Přitom je mož-né předpokládat, že rukávce zřasené šňůrkou provlečenou tunýlkem v látce jsou vývojově mladší a souvisí zřejmě i se změnami a většími požadavky na čistotu a úpravu krojových součástek žehlením od počátku 20. století. S tím je spojen také způsob oblékání (zvednutí límce na severním hanáckém Slovácku, vrapení na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku), které budí dojem velké roztržitosti stříhů u jednotlivých regionálních typů.

Bližší rozbor však prokázal, že rukávce stažené do manžety jako základní typ se nosily na poměrně širokém území od moravských Kopic přes Uherskobrodsko, Uherskohradištsko

včetně Veselska a Uherskoostrojška až po severní Kyjovsko. Naproti tomu zdánlivě shodné jihokyjovské rukávce prokázaly zcela odlišný raglánový stříhový základ. V severozápadní části Slovácka (Buchlovicko a hanácké Slovácko) je patrný vliv západního typu kroje, který se projevil i ve stříhu a podobě rukávců. Karpatský vliv pak zasahuje především oblast luhačovického Zálesí. U některých typů krojů lze sledovat změnu od rukávců s tvarovaným rukávem k typu z pravouhlých dílů (Vlčnov, Uherskohradištsko). Ve stříhu lze sledovat také drobné anomálie a nuance, neboť rukávce byly součástí zhotovovanou podomácky či neškolenými švadlenami.

Po sumarizaci zbylých typů rukávců bude možné vytvořit ucelený obraz rozšíření, vývoje i změn těchto součástí na širším území Slovácka.

Studie vznikla v rámci podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici v roce 2017.

Poznámky:

- 1 S u š i l, František. *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými* [hudebnina]. Praha: Vyšehrad, 1951, s. 347, č. 1036.
- 2 K l v a ň a, Josef. Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Húsek, Jan et al. *Moravské Slovensko. Svazek I*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1918, s. 97–252.
- 3 L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000, s. 164, 166.
- 4 K ř í ž o v á, Alena a Š i m š a, Martin. *Lidové oděvy na Moravě a ve Slezsku I. Ikonografické prameny do roku 1850*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012, s. 161.
- 5 T a r c a l o v á, Ludmila, V e č e ř o v á, Pavla a Ž i ž l a v s k ý, Bořek. *Buchlovický kroj v proměnách času*. Buchlovice: Městys Buchlovice, 2014, s. 20.
- 6 Tamtéž, s. 22, 28.
- 7 D o s t á l, František a J e ř á b k o v á, Alena. *Moravský lid v díle Františka Kalivody: (1824–1859): katalog stejnojm. výstavy, Uherské Hradiště, listopad 1965*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1965. 65, [2] s. Kultura a tradice; sv. 3. Práce Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- 8 B e r á n k o v á, Helena. *Josef Šíma (1859–1929): kreslíř a fotograf*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2009. 71 s.
- 9 K o u l a, Jan. O kroji lidu slovenského. *Český lid* 1, 1892, s. 21–26, 178–185, 273–285, 472–484.
- 10 K l v a ň a, Josef. O národních krojích na moravské Slovači. *Světozor* 1885–1886, s. 648, 662, 682, 695, 710, 723, 739, 759, 771, 787, 803, 819. K l v a ň a, Josef. O pentlení družiček a nevěst na Moravě. *Český lid* 4, 1895, s. 417–444. K l v a ň a, Josef. Vázání šátků na moravském Slovensku. *Český lid* 16, 1907, s. 39–42. ad.
- 11 K l v a ň a, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, c. d., s. 97–252.
- 12 U p r k a, Joža. *Vázání šátků. Díl 1*. V Kroměříži: Jos. Pithart, [1921]. [25] s. K r e t z, František. *Slovácké čepce*. Praha: Unie, 1901. [14] s.
- 13 K a l i n o v á, Alena a N o v á k o v á, Lenka. *Dcerám českým--: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870–1920*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007. 42 s.
- 14 M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Kroj velecký*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1923. 1 l. Lidové kroje; [1]. M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Kroj píšťanský*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1923. 1 l. Lidové kroje; [3]. M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Lidové kroje. Kroj kyjovský*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1924. 1 list. M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Kroj lanžhotský*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1923. 1 l. Lidové kroje; [2].
- 15 K a z i m o u r, Josef, ed. *Lidové kroje československé: popis, vyobrazení, stříhy a výkresy 33 českých, moravských, slezských a slovenských krojů národních: 22 archy vzorů, 11 příloh barevných, 3 archy příloh stříhových a 60 vyobrazení v textu*. V Praze: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1920. 93 s.

- 16 Stránská Absolonová, Olga. *Národní kroje. I, kroj Chodský, Uhersko-Hradišský, Pišťanský*. Praha: B. Kočí, 1919. 19 s.
- 17 Stránská Absolonová, Olga. *Národní kroje. Díl III, Hrozenkovský, Blatský, Čatajský*. Praha: B. Kočí, 1921. 6 l.
- 18 Podlipský, Čeněk. *Kyjovský kroj slovem i obrazem*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1945. 4 s.
- 19 Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazní a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 9], *Kroj plzeňský*. Praha: Novina, [1944]. 40 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 3], *Kroj kozáctáborský*. Praha: Novina, [1940]. 30 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 4], *Kroj chodských dolních vesnic*. Praha: Novina, [1940]. 36 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 10], *Kroje našich dětí*. Praha: Novina, [1944]. 84 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 2], *Kroj blatácký*. Praha: Novina, [1940]. 32 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. *Kroj turnovský*. Praha: Novina, [1941?]. 47 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 8], *Kroj litomyšlský*. Praha: Novina, [1941]. 35 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy našich národních krojů*. [I. řada, Kroje české. Sešit 1], *Kroj středočeský*. Praha: Novina, 1940. 32 s.
- 20 Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. 1, Kroj plzeňský*. Praha: Vyšehrad, 1951. 35 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. 2, Kroj kozácký [táborský]*. Praha: Vyšehrad, 1951. 22 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 3, Kroj mladoboleslavský*. Praha: Vyšehrad, 1952. 31 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 4, Kroj chodský [dolních vesnic]*. Praha: Vyšehrad, 1952. 29 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 5, Kroje našich dětí*. Praha: Vyšehrad, 1952. 76 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 6, Chodský kroj postřekovský*. Praha: Vyšehrad, 1952. 28 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 7, Kroj litomyšlský*. Praha: Vyšehrad, 1952. 30 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 8, Kroj turnovský*. Praha: Vyšehrad, 1952. 35 s.
- 21 Šotková, Blažena. Důležitost praktického studia technologie šití lidových krojů. *Věci a lidé* 3, 1951–1952, s. 75–88.
- 22 Jančíř, Josef. *Slovač: družstvo umělecké výroby v Uherském Hradišti*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1985. 127 s.
- 23 Beněš, Josef. *Dokumentace brodského kroje*. Rukopis. Knihovna Jana Kučery Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, sig. BU 499. *Dokumentace vlčnovského kroje*. Rukopis 1951, sig. BU 505. *Dokumentace nivnického kroje*. Rukopis 1951, sig. BU 501. *Dokumentace hradčovského kroje*. Rukopis 1952, sig. BU 504. *Dokumentace březovského kroje*. Rukopis 1952, sig. BU 506. *Dokumentace bánovského kroje*. Rukopis 1953, sig. BU 503. *Dokumentace straňanského kroje*. Rukopis 1953, sig. BU 502. *Dokumentace kopaničářského kroje*. Rukopis 1953, sig. BU 500.
- 24 Ludičková, Miroslava. Rukávce. In: Brouček, Stanislav a Jeřábek, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 3, Věcná část O–Ž*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 865–866.
- 25 Tamtéž.
- 26 Langhamerová, Jiřina. *Stříhy lidového oděvu v českých zemích*. Praha: Výzkum. ústav výrobního družstevnictví, 1987. 184 s. Studie o lidové umělecké výrobě; čís. 15.
- 27 Jeřábeková, Alena. Delimitace regionálních typů lidového oděvu na rozhraní Valašska a moravského Slovenska. *Slovácko* 10–11, 1968–1969, s. 5–26.
- 28 Častová, Věra, Galčková, Renáta a Peťříková, Magdalena. *Kroje hornácké obce Velká nad Veličkou. Velká nad Veličkou: Obec Velká nad Veličkou*, 2008, s. 7.
- 29 Peťříková, Kristýna. *Lidový oděv v obci Louka: v souvislosti s vývojem lidového oděvu na Hornácku*. Louka: Obec Louka, 2013, s. 179.

- 30 F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard. *Horňácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 1966, s. 160.
- 31 B e n e š, Josef. *Dokumentace straňanského kroje*. Rukopis 1953. Knihovna Jana Kučery Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, sig. BU 502.
- 32 K o n e č n á, Justina. *Kroj. In: Nivnice, rodiště Jana Amose Komenského: k 400. výročí narození J. A. Komenského*. Praha: TEPŠ, 1992, s. 181–194.
- 33 K o n d r o v á, Marta. *Ženské vesty – kordulky ve sbírkách Slovákého muzea. Příspěvek k typologii ženských oděvních součástí na Slovácku*. *Slovácko* 55, 2013, s. 79–105.
- 34 *Stříh publikován: R ý z n a r o v á, Anna. Všední a pracovní kroj ve Vracově. Národopisné aktuality* 10, 1973, č. 3, s. 197–210.
- 35 H o r n, Wilhelm. *Maehrens ausgezeichnete Volkstrachten*. Brünn, 1837.
- 36 H a b a r t o v á, Romana. *Lidové odívání v Hluku*. In Mitáček, Jiří, ed. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 613–644.
- 37 N o v á k o v á, Lenka. *Tradiční oděv*. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Veselsko*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1999, s. 201–212.
- 38 B e n e š, Josef. *Kroj hradčovský*. Rukopis 1952. Z vyprávění 73leté hradčovské švadleny Barbory Osohové dne 9. 1. 1952.
- 39 K o n d r o v á, Marta. *Hradčovický kroj*. In: *Hradčovice a Lhotka: obec ve víru času*. Hradčovice: obec Hradčovice ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně a Muzeem Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, 2017, s. 41–79.
- 40 T a r c a l o v á, Ludmila. *Kroj na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště: Klub kultury v Uherském Hradišti, 2013. 272 s.
- 41 H a b a r t o v á, Romana. *Ženský svrchní oděv ve sbírkách muzeí. Příspěvek k typologii svrchních oděvních součástí (na příkladu sbírek Slovákého muzea v Uherském Hradišti, Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě a Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně)*. *Slovácko* 55, 2013, s. 11–78.
- 42 K l v a ň a, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, c. d., s. 146.
- 43 P e t r á k o v á, Blanka. *Lidový kroj luhačovického Zálesí*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007, s. 25.
- 44 T a r c a l o v á, Ludmila, V e č e ř o v á, Pavla a Ž i ž l a v s k ý, Bořek. c. d., s. 87.
- 45 *K problematice vymezení i názvu regionu: N e z h o d o v á, Soňa. Hanácké Slovácko a jeho slavnostní kroj*. In: Nezhodová, Soňa et al. *Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi: hanácké Slovácko, jeho tradiční kultura, současnost: příspěvky z konference*. Hustopeče: Město Hustopeče, 2009, s. 6–30.
- 46 H o r n, Wilhelm. c. d.
- 47 P á l e n í k o v á, Martina. *Čarovný kroj: [lidový oděv a tradice v Morkůvkách na Břeclavsku]*. V Brumovicích: Carpe diem, 2009, s. 30.
- 48 J e ř á b k o v á, Alena. *Kroj a odívání*. In: Jeřábek, Richard. *Proměny jihomoravské vesnice: národopisné studie z Brumovic*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 85–100.
- 49 K l v a ň a, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, c. d., s. 241.
- 50 N e z h o d o v á, Soňa. c. d., s. 20.
- 51 K l v a ň a, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, c. d., s. 248.
- 52 V á c l a v í k, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930, s. 151.

Mgr. Marta K o n d r o v á (n. 1979), vedoucí etnografického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se orientuje na lidový oděv, keramiku a postupně zpracovává sbírkový fond etnografického oddělení.

Sleeves in Moravian Slovakia – Part 1

A Contribution to a Typology of Female Clothing Parts in Moravian Slovakia. The Examples from the Collections of Moravian-Slovak Museum in Uherské Hradiště

Abstract

Sleeves sewn from white cotton linen belong to basic and ancient parts of female costume. They are characteristic by frilled sleeves, in Czech environment also called “*košilka*”. In our article we focused on typological and cut differences of this part of the costume which is one of the distinctive parts of the regional type of clothes. The name sleeves (*rukávce*) is used in the whole area of Moravian-Slovakia and draws attention to the most visible part of a linen shirt – frilled sleeves of various shapes. In most localities these are sewn from linen of various qualities. For the area of Podluží sleeves sewn from fine etamine or muslin are characteristic. They usually consist of simple cut parts and linen stripes were even often torn out directly from a roll.

Usual basic cut of the sleeves is that of the armhole type in which the frilled sleeves are sewn into the linen part, the so-called armhole and that is folded into the collar. In the southernmost part of Moravian Slovakia in southern and northern Podluží this part of cut pattern is missing, and the sleeves are frilled into a narrow little tunnel with a string passed through. Some variations in cut patterns can be traced both in regional types of costumes as well as in the time and development the folk costume went through in 19th century. Some shifts in cut patterns can be traced mainly in the region of Uherský Brod with a distinctive influence of Moravian-Slovak border and lowland Dolníácko. The inseparable part of sleeves in most areas is an embroidery which can not only localize the object but also provide a time scale.

The aim of the article was to assess and analyse sleeve cuts from Moravian-Slovakia in the collections of the Moravian-Slovak Museum the largest part of which can be dated back to 1850–1950. Moravian-Slovak Museum in Uherské Hradiště owns one of the largest and most complete collection of textile including parts of folk costumes from the whole ethnographic area of Moravian Slovakia from the years 1820–1975. The analysis of cut patterns proved similarity or correspondence running through several areas despite essential differences in sleeve forming. There are also some minor anomalies and nuances because the sleeves were a part of costumes which was homemade or sewn by untrained dressmakers. Decorations turned out to be the basic indicator during the development of folk costume growing up in volume, colours, way of decorating, such as embroidery, application of homemade or factory-made laces, mainly in the regions of Uherské Hradiště and Uherský Brod.

Ärmelblusen in der Mährischen Slowakei – Teil 1

Beitrag zur Typologie der weiblichen Kleidungsstücke in der Mährischen Slowakei. Am Beispiel der Trachtensammlung des Mährisch-slowakischen Museums in Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Ärmelblusen, genäht aus weißem Baumwollgewebe, gehören zu den grundlegenden und althergebrachten Bestandteilen der Frauentracht. Sie zeichnen sich durch Puffärmel aus und werden im tschechischen Milieu auch mit dem Termin *košilka*, also Hemdchen, bezeichnet. In unserem Beitrag widmeten wir uns den Unterschieden in Schnitt und Typologie dieses Trachtenbestandteils, der eines der markantesten Unterscheidungsmerkmale beim regionalen Bekleidungstyp bildet. Die tschechische Bezeichnung *rukávce* für die Ärmelblusen wird in der gesamten Mährischen Slowakei verwendet und macht auf den auffälligsten Teil der Bluse aus Baumwoll-Leinwand aufmerksam – die verschieden geformten, gewöhnlich gepufften Ärmel. In den meisten Ortschaften sind die Ärmelblusen aus Leinwand unterschiedlicher Qualität genäht, charakteristisch für das Gebiet Podluží sind Ärmelblusen aus feinem Etamin oder Musselin. Gewöhnlich bestehen sie aus einfachen Schnittteilen, häufig wurden die Leinweindstreifen zum Nähen der Ärmelblusen sogar aus dem ganzen Stoffwickel abgerissen.

Der übliche Grundschnitt der Ärmelblusen ist ein Schnitt mit Achselbesatz, bei dem die gepufften Ärmel in ein Achselbesatz genanntes Leinwandteil eingesetzt sind, das dann zum Kragen zusammengelegt ist. Im südlichsten Bereich der Mährischen Slowakei, also in der Subregion Podluží, fehlt dieser grundlegende Teil der Schnittkonstruktion und die Ärmel werden direkt in einen engen Tunnel mit einer durchgezogenen Schnur gerafft. Bestimmte Unterschiede in der Schnittgestaltung sind sowohl im Rahmen der regionalen Trachtentypen zu beobachten als auch in Abhängigkeit von der Zeit und der Entwicklung, die die Volkstrachten während des 19. Jahrhunderts durchliefen. Es sind Verschiebungen erkennbar in der Schnittkonstruktion im Bereich in und um Uherský Brod mit sichtbarem Einfluss des mährisch-slowakischen Grenzlands und der Tiefland-Subregion Dolňácko. Untrennbarer Bestandteil der Ärmelblusen sind in den meisten Gebieten auch Stickereien, die nicht nur helfen, den Gegenstand zu lokalisieren, sondern auch, ihn zeitlich einzuordnen.

Ziel des Beitrags war es, die Ärmelblusenschnitte aus der Mährischen Slowakei in den Sammlungen des Mährisch-slowakischen Museums zu bewerten und analysieren, von denen ein Großteil in den Zeitraum 1850–1950 datiert werden kann. Das Mährisch-slowakische Museum in Uherské Hradiště besitzt eine der umfangreichsten und vollständigsten Textilsammlungen, die Bestandteile von Volkstrachten aus dem gesamten ethnografischen Gebiet der Mährischen Slowakei umfasst und die aus den Jahren 1820–1975 stammen. Eine Analyse der Schnittgestaltung wies Ähnlichkeiten oder Übereinstimmungen nach, die quer durch mehrere Trachtengebiete gehen, trotz grundsätzlicher Abweichungen in der Formung der Ärmel. Erkennbar sind auch geringfügige Anomalien und Nuancen, denn die Ärmelblusen waren ein meist selbst genähtes oder von ungeschulten Näherinnen gefertigtes Trachtenteil. Als entscheidender Indikator bei der Entwicklung der Volksbekleidung erwies sich jedoch insbesondere in den Ortschaften um Uherské Hradiště und Uherský Brod die Ausschmückung, die ständig zunahm, was Umfang, Farben und Schmuckart betraf, wie etwa Stickerei, Applikationen und selbst gefertigte oder industriell hergestellte Spitze.